

FONÈTICA HISTÒRICA: EVOLUCIÓ DE LES VOCALS LLATINES

Alumne: *Carla Alcácer Español*

Institut: *Ins Pons d'Icart*

Tutora: *Chelo Peña Díez*

Curs: *2015-2016*

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	pàg 3
2. OBJECTIUS	pàg 3-4
3. METODOLOGIA	pàg 4
4. ORIGEN DEL LLATÍ	pàg 4-10
4.1 LLATÍ PROTOHISTÒRIC	pàg 5-10
5. LENGÜES ROMÀNIQUES	pàg 10-11
6. ORIGEN DEL CATALÀ	pàg 11-15
7. ORIGEN DEL CASTELLÀ	pàg 16-18
8. ORIGEN DEL FRANCÈS	pàg 18-20
9. EVOLUCIÓ DE LES VOCALS LLATINES AL CATALÀ, CASTELLÀ I FRANCÈS	pàg 21-46
9.1 TERMINOLOGIA	pàg 21
9.2 VOCALS TÒNIQUES	pàg 21-39
9.2.1 VOCAL A	pàg 21-26
9.2.2 VOCAL E	pàg 26-31
9.2.3 VOCAL I	pàg 31-33
9.2.4 VOCAL O	pàg 33-38
9.2.5 VOCAL U	pàg 38-39
9.3 VOCALS ÀTONES	pàg 40-44
9.3.1 VOCAL A	pàg 40-41
9.3.2 VOCAL E	pàg 41-42
9.3.3 VOCAL I	pàg 42
9.3.4 VOCAL O	pàg 43
9.3.5 VOCAL U	pàg 44
9.4 DIFTONGS TÒNICS	pàg 44-
9.4.1 DIFTONG AE	pàg 44-45
9.4.2 DIFTONG OE	pàg 45
9.4.3 DIFTONG AU	pàg 45-46
9.4.4 DIFTONG EU	pàg 46
10. CONCLUSIONS DEL TREBALL	pàg 46-47
11. ANNEXOS	pàg 48-
11.1 QUÈ ÉS LA LENGUA ?	pàg 48-49
11.2 EI NOSTRE CERVELL	pàg 49-51
11.3 EXPRESSIÓ DELS NENS	pàg 51-52
11.4.1 TEORIES DE L'APARICIÓ DE LA LENGUA	pàg 52-54
11.4.1.1 TEORIES CIENTÍFIQUES	pàg 52-53
11.4.1.2 TEORIES FILOSÒFIQUES	pàg 53
11.4.1.3 TEORIES LINGÜÍSTIQUES	pàg 53
11.4.1.4 TEORIES RELIGIOSES	pàg 53

11.4.1.5 TEORIES EVOLUCIONISTES	pàg 54
11.4.1.6 TEORIES ALIENÍGENES	pàg 54
11.5 LLENGÜES INDOEUROPEES	pàg 54-58
11.6 ORIGEN DEL LLATÍ	pàg 59-70
11.6.1 ETAPES DEL LLATÍ	pàg 59-70
11.6.1.1 LLATÍ ARCAIC	pàg 59
11.6.1.2 LLATÍ CLÀSSIC	pàg 59-61
11.6.1.3 LLATÍ POSTCLÀSSIC	pàg 61-63
11.6.1.4 LLATÍ TARDÀ	pàg 63-64
11.6.1.5 LLATÍ MEDIEVAL	pàg 64
11.6.1.6 LLATÍ HUMANÍSTIC	pàg 64
11.6.1.2 LLATÍ CONTEMPORANI	pàg 64-65
11.6.1.2 COM S'ESTUDIA ACTUALMENT EL LLATÍ	pàg 65-70
11.7. LLENGÜES ROMÀNIQUES	pàg 71-76
11.7.1 ALGUNS DELS DIALECTES	pàg 71-76
11.8 ORIGEN DEL CATALÀ	pàg 76-82
11.9. ORIGEN DEL CASTELLÀ	pàg 82-90
11.10 ORIGEN DEL FRANCÈS	pàg 90-93
11.11 ENQUESTA	pàg 93-99
11.11.1 CONCLUSIONS SOBRE L'ENQUESTA	
pàg 99	
11.12 BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA	pàg 99-106
11.12.1 LLIBRES	pàg 99
11.12.2 WEBS	pàg 99-102
11.13 AGRAÏMENTS	pàg 102-103

1. INTRODUCCIÓ

Sembla molt fàcil començar a parlar, enumerar una successió de mots, articular la nostra boca per poder comunicar-nos amb la resta. Però, som conscients de com hem arribat a ser capaços de fer-ho? o dels canvis que ha patit la nostra llengua per adoptar el format que té actualment? Potser no ens n'hem adonat fins ara, l'objectiu per la qual l'utilitzem és per satisfer les nostres necessitats.

Amb aquest treball vull demostrar que la nostra llengua mare; el llatí, no és una llengua morta i que té molta importància; gràcies a ella podem parlar actualment. Alguns la consideren que no és gens útil però sempre penso que això és per la situació en què es troben; hi ha gent que pensa que el llatí serà molt utilitzat i per altres que no és útil en cap àmbit; aquestes opinions variaran segons si l'apliquen o no en la seva vida.

Pels que fem humanitats és una eina molt important; ja que ens adonem de la seva importància i dels "fills" que va tenir; ni més ni menys que nou i dues les coneixem nosaltres (català i castellà). Per tant jo crec que el llatí té molta rellevància, tot i que hi ha gent que no li'n dóna; al darrere hi ha molta història que crec que ha de ser explicada i donar a conèixer tots els successos d'aquells temps on un d'ells va ser el naixement del llatí.

Des que faig llatí, vaig començar a 4rt de la ESO, he sentit moltes crítiques sobre aquesta assignatura i aquestes verdaderament em fan reaccionar perquè crec que tothom en aquest món és lliure d'estudiar el que més li agrada o el que vol estudiar en un futur. Aquest treball mostra la reivindicació i l'interès que tinc sobre aquest camp de la lingüística i que estic segura que d'aquí poc tots aquests coneixements em serviran. Estic orgullosa d'explicar tots aquests temes i sobretot d'estar estudiant dues llengües clàssiques com són el llatí i el grec.

2. OBJECTIUS

Amb aquest treball vull donar a conèixer tot els canvis i les transformacions que han patit les llengües que parlem actualment. Començant pel llatí; encara que sigui una llengua parlada per poques persones, és la llengua mare; d'aquesta n'han sortit moltes. Per això vull explicar tots els canvis que han hagut amb ella i després

mostrar com les vocals han anat evolucionant cap al català, al castellà i al francès, unes de les llengües que estic estudiant actualment.

El llatí és una llengua bastant difícil d'estudiar sobretot per la gent que no la té com la seva pròpia. Nosaltres tenim l'avantatge que el català i el castellà vénen d'ella, ja que la traducció i l'estudi ens pot resultar més fàcil.

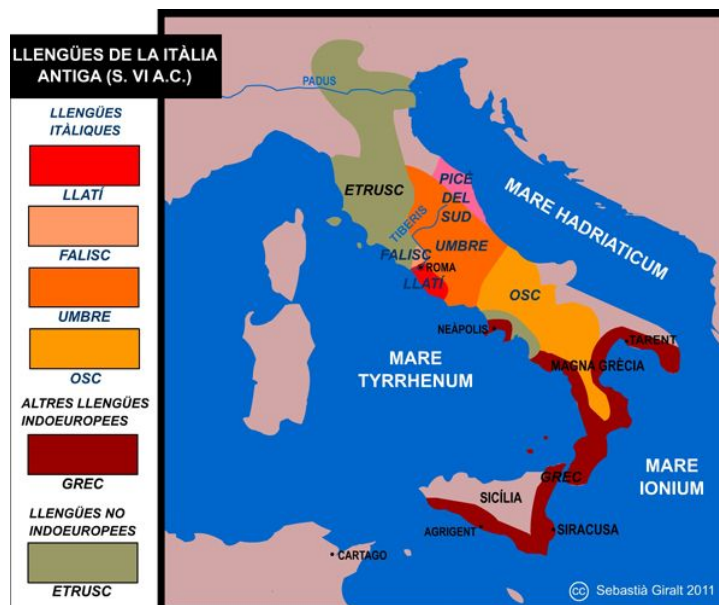
També esmentaré les diverses teories de l'origen de la llengua car, és un tema molt ampli amb molt poca informació concreta.

3. METODOLOGIA

Per dur a terme el meu treball he utilitzat com a mitjans d'informació diverses llibres, però realment el que m'ha ajudat més és el titulat "Phonétique Française" per elaborar la part pràctica. També he emprat nombroses webs i he demanat ajuda a algunes persones perquè m'informessin sobre l'origen del castellà.

4. ORIGEN DEL LLATÍ

El llatí, en un principi, només es parlava al Laci, la regió situada al centre d'Itàlia on es troba Roma. El nom original era Latinum que deriva del nom de la regió Latium. Al segle III a.C ja hi havia molta gent que la parlava i es va estendre per tota la Península Itàlica. Aleshores les directius polítiques de Roma van provocar la desaparició dels dialectes celtes parlats al nord d'Itàlia, de la llengua etrusca (no indoeuropea) i dels dialectes osc i umbre.

En l'alta edat mitjana, el llatí es va convertir en la llengua vehicular de l'Europa occidental fins a l'aparició de l'evidència que la llengua escrita i la llengua parlada formaven dues entitats lingüístiques diferenciades.

El procés de substitució de la llengua i de la cultura dels territoris conquerits pels romans per la llengua i la cultura de Roma s'anomena Romanització.

La llengua llatina presentava tres registres:

- ❑ El sermo urbanus era el registre culte que utilitza un ús molt acurat de la llengua, tant en l'àmbit escrit com en l'oral. Aquest llatí era representat en les grans obres literàries.
- ❑ El sermo familiaris era el registre col·loquial que utilitza un ús culte de la llengua amb la incorporació d'elements de la parla popular. Presenta una utilització menys acurada del lèxic i de la gramàtica. El podem trobar en textos epistolars.
- ❑ El sermo uulgaris era el registre que emprava l'ús espontani, fàcil i popular. Era el registre més dinàmic i canviant de la llengua, ja que no seguia les normes. Del lèxic destaquem la creació de termes i girs nous.

L'ALFABET LLATÍ

A B C D E F I H Θ I K L M N O P Q R S T V X Φ Y

Alfabet de Cumes

L'origen de l'alfabet llatí es pot dir que és una variant o fins i tot una còpia de l'alfabet grec utilitzat a la colònia grega situada al sud d'Itàlia (Magna Grècia) anomenada Cumes. Els llatins van adoptar una variant d'aquest alfabet a través dels etruscos al segle VII a.C.

De l'alfabet de Cumes va derivar l'alfabet etrusc i els llatins van adoptar 21 de les 26 lletres etrusques.

Etrusco	A B C D E F Z H I K L M
Latino	A B C D E F Z H I K L M
Etrusco	N O P Q R S T V X
Latino	N O P Q R S T V X

A diferència de l'actualitat hi havia lletres en les que el seu fonema era diferent:

- La lletra C representava el fonema /g/.
- La lletra I servia tant per la /i/ com per la /j/.
- La lletra V també servia per dos sons la /u/ i la /w/.

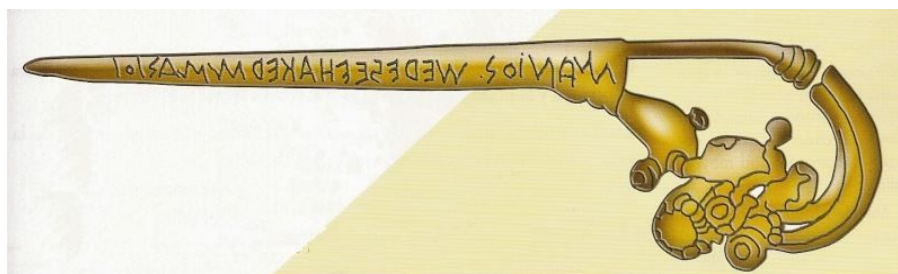
4.1.1 LLATÍ PROTOHISTÒRIC (VII-III a.C)

El llatí d'aquest període es coneix per les seves inscripcions. Les primeres que s'han trobat daten del segle VII a.C, aquestes mostren el llatí com una llengua influenciada per altres que eren parlades en territoris pròxims com el grec o l'etrusc.

El primer testimoni del llatí és una fíbula d'or del segle VII a.C (es creu) anomenada Fíbula de Praeneste (fibula praenestina) on es troba una inscripció anterior al Vas de Duenos i que va ser descoberta a la ciutat de Palestrina (l'antiga Praeneste), encara que alguns experts consideren que és falsa.

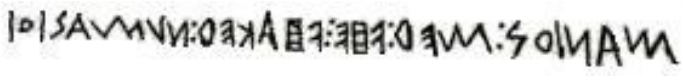

La podem trobar al *Museu Pigorini de Roma*

En aquesta imatge veiem la reproducció de la inscripció.

La frase següent està escrita de dreta a esquerra:

		
<p>Transcrit: <i>MANIOS MED</i> <i>FHEFHAKED</i> <i>NVMASIOI</i></p>	<p>Transliterat al llatí clàssic: <i>MANIUS ME FECIT</i> <i>NUMERIO</i></p>	<p>Traduït al català: «<i>Mani em féu per a</i> <i>Numeri</i>».</p>

Després tenim altres testimonis possiblement posteriors a aquesta:

La Lapis Niger: És una planxa quadrangular de màrmol negre situada al Fòrum Romà. És data entre els temps de la Monarquia o als principis de la República romana (segles VIII i VI a.C), ja que la paraula “*Recei*” que significa rei pot referir-se a la figura tant a la monàrquica com a la republicana. Es creu que eren unes inscripcions referides al rei qui ocupava aquella tomba, hi havien unes greus malediccions a tots aquells que pertorbessin el santuari.

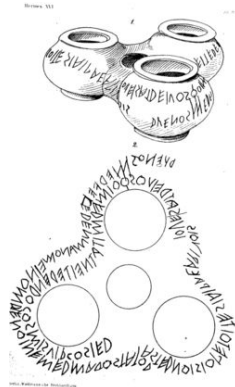
Representació de la Lapis Niger

La inscripció destaca per ésser escrita amb unes lletres latino-etrusques i de manera bústrofèdica, és a dir, escriure alternativament una línia d'esquerra a dreta i la següent de dreta a esquerra i així progressivament (coneguda com la tècnica de la serp).

Lapis Niger (inscripció de sus cuatro caras)													
a	<table border="0"> <tr> <td>QVIBIOVO</td> <td>←</td> <td>quai ion...</td> <td></td> </tr> <tr> <td>SAKPOKAS</td> <td>→</td> <td>...sakros es-</td> <td></td> </tr> <tr> <td>EDOPH...</td> <td></td> <td>ed soom...</td> <td></td> </tr> </table>	QVIBIOVO	←	quai ion...		SAKPOKAS	→	...sakros es-		EDOPH...		ed soom...	
	QVIBIOVO	←	quai ion...										
	SAKPOKAS	→	...sakros es-										
EDOPH...		ed soom...											
b	<table border="0"> <tr> <td>IAIIAS</td> <td>→</td> <td>...ia . ias</td> <td rowspan="3">5</td> </tr> <tr> <td>PECEID</td> <td>←</td> <td>...pecei p...</td> </tr> <tr> <td>WYA</td> <td>←</td> <td>...evam</td> </tr> </table>	IAIIAS	→	...ia . ias	5	PECEID	←	...pecei p...	WYA	←	...evam		
	IAIIAS	→	...ia . ias	5									
	PECEID	←	...pecei p...										
WYA	←	...evam											
c	<table border="0"> <tr> <td>OTAJAKIM</td> <td>→</td> <td>...m kalano-</td> <td rowspan="3">10</td> </tr> <tr> <td>PEWIBAL</td> <td>←</td> <td>tem han...</td> </tr> <tr> <td>MEM+YOD:DOIS</td> <td>←</td> <td>...? o'iod iouxmen-</td> </tr> </table>	OTAJAKIM	→	...m kalano-	10	PEWIBAL	←	tem han...	MEM+YOD:DOIS	←	...? o'iod iouxmen-		
	OTAJAKIM	→	...m kalano-	10									
	PEWIBAL	←	tem han...										
MEM+YOD:DOIS	←	...? o'iod iouxmen-											
d	<table border="0"> <tr> <td>WITRIPIT</td> <td>←</td> <td>m ite riu (?)...</td> <td rowspan="3">15</td> </tr> <tr> <td>ABIOYQIM</td> <td>→</td> <td>...m quai ha-</td> </tr> <tr> <td>VELODKROY</td> <td>→</td> <td>velod nequ...</td> </tr> </table>	WITRIPIT	←	m ite riu (?)...	15	ABIOYQIM	→	...m quai ha-	VELODKROY	→	velod nequ...		
	WITRIPIT	←	m ite riu (?)...	15									
	ABIOYQIM	→	...m quai ha-										
VELODKROY	→	velod nequ...											

Text de la Lapis Niger, en un costat la seva forma original i a l'altre traduït al llatí actual, com observem hi ha moltes llacunes.

La inscripció de Duenos¹: És un text de tres línies escrit al voltant de tres gerros units. Va ser descoberta a Roma en el 1880 per Heinrich Dressel. Pot ésser datada del segle VI a.C entre el 580-550 a.C.

La inscripció diu:

IOVE|SATDEIVOSQOIMEDMITATNEITEDENDOCOSMISVIRCOSIED /
 ASTEDNOISIOPEITOITESIAIPACARIVOIS /
 DVENOSMEDFECEDENMANOMEINOMDVENOINEMEDMALOSTATOD

Transcripcions:

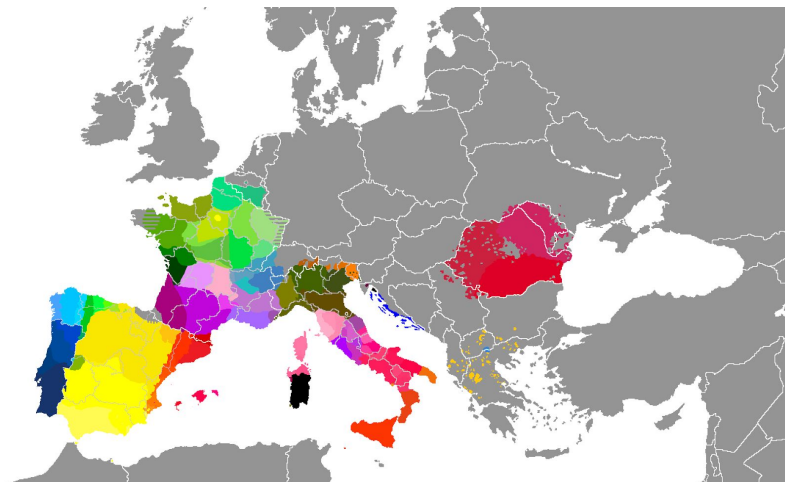
Llatí Arcaic:	Llatí clàssic:	Llatí:
iovesat deivos qoi med mitat nei ted endo cosmis virco sied asted noisi opetoi tesiai pacari vois duenos med feced en manom einom duenoi ne med malos tatod	iurat deos qui me mitat ni in te comis virgo sit. at te nisi [OPETOITESIAI] paca rivis. Bonus me fecit in [MANOM EINOM] bono. ne me malus tollito.	a) «[Un home] bo em va fer amb bona finalitat [per a un home] bo, [que] no em robi [un home] dolent». b) «[Un] bon home em va fer amb bon propòsit per a [un] bon home, [que el mal no se m'emporti]», etc.

¹ Duenos significa bo.

		<p>*Les primeres línies són bastant confuses</p> <p>Unicament la tercera línia es pot traduir.</p>
--	--	--

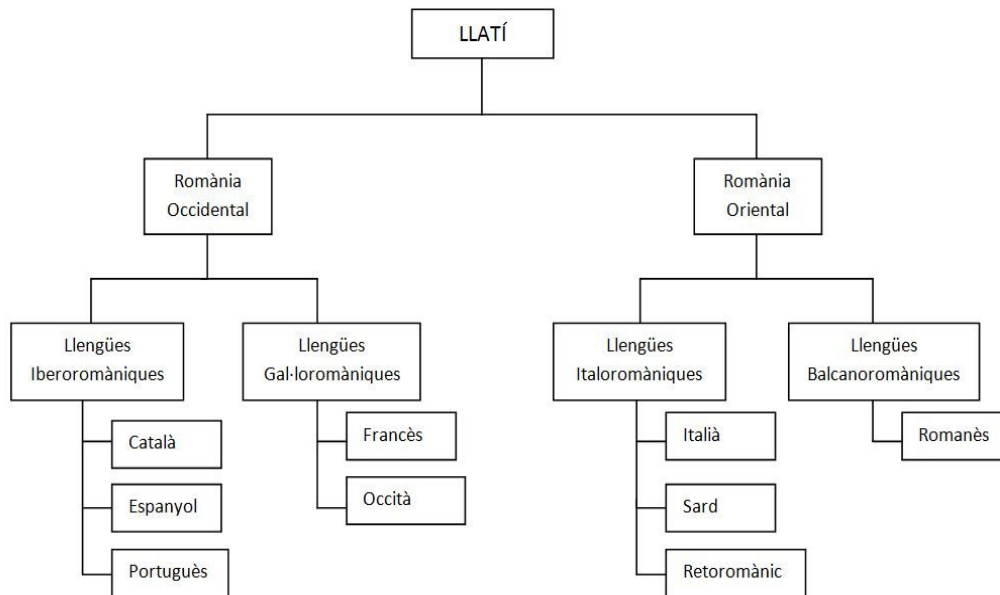
5. LENGÜES ROMÀNIQUES

Les llengües romàniques o neollatines són llengües que històricament deriven del llatí vulgar (el llatí popular, el parlat pel poble; oposat al llatí clàssic i literari). La disciplina que estudia les llengües romàniques s'anomena romanística. Aquestes llengües eren i són parlades en un territori que rep el nom de Romània i que actualment cobreix majoritàriament el sud europeu de l'antic Imperi Romà; els termes "romà/na" i Romània procedeixen de l'adjectiu llatí *romanus*: es considerava que els seus parlants utilitzaven una llengua presa de la dels romans.

Llengües romàniques en l'any 2014

El primer escrit on es troba el terme romà, referit a una llengua romànica, es remunta al Concili de Tours, l'any 813. És a partir d'aquest concili quan es considera que la primera llengua vulgar es distingeix del llatí, i es designa com una llengua a banda. Es tracta d'una forma de protofrancès, que rep el nom de "*rustica romana*", "*lingua*" o "*roman*".

Esquema de les 9 llengües que formen part del conjunt de les llengües romàniques.

Podem trobar que els nou idiomes tenen la mateixa arrel procedent del llatí:

Llatí	Català	Castellà	Portuguès	Francès	Occità	Italià	Sard	Retoromànic	Romanès
Clave(m)	Clau	Llave	Chaved	Clé	Clau	Chiave	Crae	Clav	Cheie
Caelu(m)	Cel	Cielo	Céu	Ciel	Cèl	Cielo	Celu	Tschiel	Cer
Manu(m)	Mà	Mano	Mão	Main	Man	Mano	Manu	Maun	Mână
Nocte(m)	Nit	Noche	Noite	Nuit	Nuèit	Notte	Note	Notg	Noapte

6. ORIGEN DEL CATALÀ

El català és una llengua romànica parlada per més d'onze milions de persones en territoris d'Espanya i Sardenya.

INICIS DE LES LLENGÜES PREROMANES A CATALUNYA, COMUNITAT

VALENCIANA I ILLES BALEARS

Entre el 1000 al 218 a.C es van establir en els territoris on actualment trobem Catalunya, la Comunitat Valenciana i les Illes Balears, diversos pobles com els sorotaptes, els celtas, els fenicis, els grecs i els ibers que parlaven llengües diferents

entre ells. Aquestes llengües formaven el substrat català². L'any 218 a.C, els romans van desembarcar a Empúries. La llengua que utilitzaven era el llatí. La Romanització, és a dir, la implantació de la llengua i dels costums als territoris, no tindrà lloc fins al segle I a.C, el principal centre romanitzador va ser Tarragona. Però aquest esdeveniment no va ser en tots els llocs igual, sinó que hi va haver alguns que hi va tardar en arribar, com és en els Pirineus on es parlava una llengua basca que no es va fer fins l'Edat Mitja. Durant un cert temps, les diverses llengües van conviure juntes però finalment el llatí va acabar imposant-se sobre aquestes. El llatí parlat en cada territori era diferent, ja que això es podia relacionar segons el substrat de les llengües indígenes que es parlaven. Per això hi ha una clara diferència entre el llatí parlat de la Península Ibèrica i el d'Itàlia.

El llatí va patir durant un temps una crisi, fet que va provocar, l'aparició de les llengües romàniques que eren clarament diferents tant escrites com parlades del primer.

El català presenta diverses semblances amb les llengües que tenia al costat: l'aragonès i l'occità. Destaca la relació que té amb l'occità amb el que forma el grup occitanoromànic, però finalment, amb les relacions culturals es va anar relacionant amb el grup iberoromànic.

EL CATALÀ PRELITERARI

En aquest període arriben els germànics a la Península Ibèrica, el català es va desenvolupar com a llengua oral i anirà agafant préstecs lèxics tant de les llengües germàniques com de l'àrab.

El català preliterari o proto-català era una llengua molt semblant a l'occità.

LES INVASIONS GERMÀNIQUES (V-VII)

Els germànics començaren a ocupar els territoris de l'Imperi romà però no aconseguiren imposar la seva llengua. Els visigots, situats a Hispània adoptaren el llatí. Els francs es situaren a la Catalunya Vella on anomenaren comtes i poc després aquests càrrecs passaren a ser hereditaris. Aquesta invasió dels germànics va permetre introduir diverses paraules en llengües romàniques com el català,

---

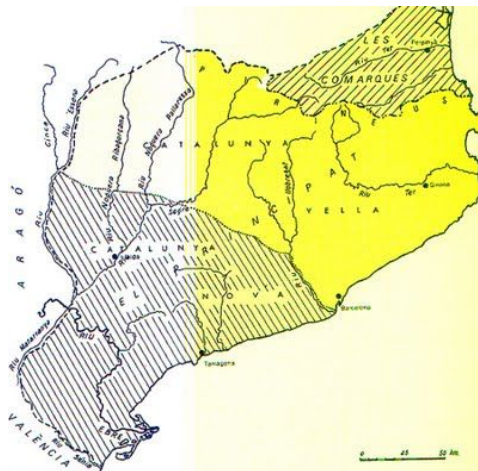
² El substrat català fa referència a les llengües que van influir en la formació del català.

referides a la guerra com guanyar, guerra, guaita..., noms propis i de llocs com Jofre, Berta, Arnau... i Campdevàrol, Montsoriu, Escariu.

L'ARRIBADA DELS MUSULMANS (VIII-XV)

En el segle VIII els musulmans arriben a la Península Ibèrica i es feren amb els territoris, els visigots no van oferir resistència, però els francs de Carlemany van iniciar la Reconquesta per tenir una zona de seguretat davant de la progressió musulmana. La Reconquesta va arribar fins a Barcelona el 801, abastant els territoris de la Catalunya la Vella.

L'àrab va tenir molta influència sobre el català parlat a la Catalunya la Nova (durant 4 segles) i a la Catalunya la Vella trobem molt poca influència en el substrat ja que només fou 1 segle.

Troblem moltíssimes paraules d'origen àrab en diversos àmbits com en el menjar: albergínia, llimona, taronja, del camp i la casa: aixeta, matalàs, senalla, el mar i l'exèrcit: garbí, almirall, xaloc o noms de persones i llocs: Benicarló, Borja, Alcalà. Cal dir que durant aquesta ocupació, al Nord de la Península s'estaven desenvolupant el astur-lleonès i l'aragonès.

PARAULES CULTES I PATRIMONIALS

La majoria del lèxic català prové del llatí vulgar, és a dir, del llatí que parlava el poble. Els Mots Patrimoniais o Hereditaris: Són les paraules que procedeixen del llatí que han anat evolucionant fonèticament del català des del seu origen a l'actualitat i eren utilitzades pel poble. Van patir els canvis fonètics derivats de l'ús mantingut.

Com digitum > dit, apicula > abella o rotundu > rodó.

Els mots cultes o manllevats són paraules agafades directament del llatí per via culta i escrita i no han sofert cap evolució: paternus > patern, optimus > òptim, incredulus > incrèdul.

Els semi-cultismes són mots que procedeixen del llatí clàssic que es van incorporar més tard. Exemple: spatula > espatlla, amabile > amable.

Els doblats són mots que tenen una mateixa arrel en llatí però han seguit dues vies evolutives diferents: un d'ells ha experimentat els canvis propis dels mots populars i l'altre s'ha incorporat directament del llatí com a cultisme: axila > axil·la > aixella, cathedra > càtedra > cadira, miraculu > miracle > mirall

Els llatínismes són paraules o expressions en llatí que s'utilitzen actualment sense traduir-les: In albis > en blanc, Mens sana in corpore sano > un esperit sa en un cos sa, Honoris causa > causa d'honor.

FORMACIÓ DE LA LLENGUA LITERÀRIA

Durant aquest període, el desenvolupament del llatí vulgar dona resultat a les llengües romàniques. Tot això té lloc gràcies a Carlemany perquè dins de l'Imperi carolingi, formava part la "Marca" que era un moviment intel·lectual que promovia el ressorgir de la cultura llatina cristiana. Per iniciar-ho es va restablir el llatí culte.

El resultat d'aquest intent va ser que la majoria de la gent no entenia el que li deien i es va saber que aquell llatí que es parlava, era una llengua completament diferent, ja que havia evolucionat. Es pensa que la llengua catalana va seguir una evolució paral·lela a la resta de les llengües romàniques, però la documentació que ha persistit no és directa i no explicita la diferenciació entre el llatí i el primitiu romanç català. Es creu que el català ja era parlat en aquest territori de la Península al segle VIII d.C.

A principis del segle XIII, ja s'escrivien textos en català, concretament jurídics i comercials, ja que la ciutat anava creixent; dels primers destaquen els Usatges de Barcelona (originàriament escrits en llatí, però tenim una traducció catalana de la segona meitat del XIII) i a València apareix un text de gran importància jurídica i lingüística: Els furs de València (en llatí).

APARICIÓ DE LA PROSA LITERÀRIA

Ramon Llull és el primer escriptor europeu que utilitza una llengua romànica popular per tractar diversos temes que eren expressats únicament en llatí: la filosofia, la ciència... De les seves obres destaquen *El llibre de contemplació*, *El llibre d'Amic e Amat...*

A mitjans del segle XII, apareixen a Catalunya unes cròniques populars per a ser memoritzades i recitades. Són anomenades *Les quatre grans cròniques*: la de Jaume I, la de Bernat Desclot, la de Ramon Muntaner i la de Pere el Cerimoniós. Expliquen fets contemporanis o anteriors (segles XIII-XIV). Aquestes representen la maduresa definitiva de la prosa catalana que havia iniciat Ramon Llull.

L'EXPANSIÓ PENINSULAR I MEDITERRÀNIA

L'origen de l'extensió del català es troba en la Corona d'Aragó, on el romanç era la llengua dominant i més parlada (per més del 80% de la població). En alguns territoris com València i Balears es va instal·lar a més el català/occità, en altres com l'Alguer s'ha mantingut amb dificultats i a Grècia no va arribar a instaurar-se.

LA LLENGUA DE LA POESIA

En el segle XV, Ausiàs March va escriure poesia sense occitanismes. En aquella època el català i l'occità eren llengües molt semblant, aquesta última era utilitzada en la poesia en la Corona d'Aragó.

Amb la batalla de Muret al 1213, la societat occitana i la seva llengua van decaure. A Catalunya es va allargar l'ús de l'occità com a llengua de poesia. No obstant, autors catalans que varen escriure les seves obres a finals del XIV i principis del XV estaven plenes de catalanismes, per tant, es parla d'un procés de catalanització i de desprovençalització de la poesia catalana d'aquesta època.

El català de la Cancelleria Reial³ es va convertir en una llengua acadèmica, ja que, s'utilitzava pels discursos i pels documents que signava el rei i era acceptada en tots els territoris de la Corona. La prosa de la Cancelleria va ser un factor molt important d'unitat de la llengua administrativa i literària.

---

³ La Cancelleria Reial era un organisme administratiu dels reis de la Corona d'Aragó del segle XIII.

7. ORIGEN DEL CASTELLÀ

L'espanyol o el castellà és una llengua romànica derivada del llatí vulgar. Dins de l'indoeuropeu pertany a la subfamília itàlica. És la principal llengua a Espanya i en 20 països americans, és oficial també a Guinea Equatorial.

LLENGÜES PREROMANES EN LA PENÍNSULA

Abans de l'arribada dels Romans, a Hispània habitaven diversos pobles que tenien les seves costums i la seva pròpia llengua. Els més destacats eren els pobles celtes situats en la Meseta, el nord i l'oest, els pobles ibers en l'est i el sur, els celtibèrics en la zona intermitja, el basc al nord que tenia un origen incert... Encara que van ser llengües que van desaparèixer per la influència del llatí, van tenir molta importància sobre la llengua dominant: és el que es coneix com influència del substrat preromà. Alguns trets característics són la pèrdua de la lletra F inicial o l'absència del fonema /v/ (possiblement sigui per influència basca), l'evolució dels grups /kt/ a /ch/ com per exemple nocte ⇒ noche d'origen celta i paraules com álamo, abarca, barro, perro....

PRESENCIA DEL LLATÍ A LA PENÍNSULA IBÈRICA

El 218 a.C arriben els romans a la Península Ibèrica i implantaran els seus costums i la seva llengua, aquest esdeveniment s'anomena Romanització i durarà aproximadament dos segles. Aquest procés afectarà a molts àmbits de la vida inclús el lingüístic. Per tant el llatí a poc a poc va desplaçant a les llengües preromanes i es converteix en la llengua dominant del territori. Encara que també cal tenir en

compte que el llatí que es difon és el llatí vulgar; el parlat pel poble, pels soldats... que té bastants diferències amb el llatí clàssic.

Cal assenyalar diversos factors que van influir en el desenvolupament del llatí i que després donarà lloc a l'aparició del castellà:

A causa de l'aïllament geogràfic va fer que les innovacions lingüístiques arribessin poc a poc i amb retràs.

També l'origen dels conquistadors, es creu que la major part dels romans van colonitzar la península procedien del sud de l'actual Itàlia..

Després de diverses invasions, diferents grups germànics intenten sobreposar la seva llengua sobre el llatí però no ho aconsegueixen. Però aquest evolucionat de manera diferent en cada territori i adopta alguns trets lingüístics d'aquestes llengües bàrbares, aquest fet s'anomena la influència del superstrat. A la Península a part del vàndals, suevs i alans, es van establir principalment els visigots que van adoptar el llatí. Per influència del superstrat, van passar diverses paraules d'origen germànic al llatí parlat en la Península, com per exemple les relacionades amb la guerra: tregua, orgullo, espía..., noms propis: Elvira, Fernando, Rodrigo... o unes altres paraules com gavilán, galán...

L'ARRIBADA DELS ÀRABS

En l'any 711 arriben els àrabs i la seva estança provocarà la convivència entre la varietat transformada del llatí i l'àrab. Aquesta estança durarà fins al 1492 com serà tan llarga l'àrab influirà granment a la llengua que serà el castellà. Trobem aproximadament unes 4.000 paraules d'origen àrab però també a través d'ell van arribar paraules d'altres idiomes com escacs (sànskrit), taronja (persa) o arròs (grec). Es caracteritzen les paraules d'origen àrab formades amb el prefix al- o ben- en tots els camps semàntics com en el menjar: albóndiga, albaricoque, almendra, alcachofa o noms propis o de ciutat: Alcácer, Algeciras, Alcañiz, Almudena, Benicàssim, Benicarló.

PARAULES PATRIMONIALS I CULTES

El llatí peninsular al llarg dels segles va anar evolucionant, fet que va donar lloc a diversos canvis molt importants: es van perdre les declinacions llatines, moltes vocals àtones es van perdre com Fabulari = hablar, tábula= tabla i les vocals obertes

en posició tònica passaren a formar un diftong herba ⇒ hierba. Les consonants també patiren certs canvis, en posició inicial la F es converteix en H (/F/⇒ /H/⇒∅) com ferrum ⇒ hierro o quan trobem en posició intervocàlica /P/, /T/, /K/ es converteixen en /B/, /D/, /G/ com lupus⇒ lobo, mutare⇒ mudar, focum ⇒ fuego. Per les paraules (lèxic) en general trobem aquelles procedeixen del llatí parlat generació rere generació i que han patit una transformació; les anomenades paraules patrimonials o hereditàries: spatula(m)⇒ espalda, strictu(m)⇒ estrecho i les que provenen del llatí per via erudita o sàvia i per tant no han sofert cap canvi s'anomenen manllevades o cultes: organu(m)⇒ órgano, pacificare⇒pacificar. També tenim els doblats que són paraules que proven d'un mateix origen però no s'escriuen igual: directu(m) ⇒ derecho / directo, cathedra(m) ⇒ cadera / cátedra.

8. ORIGEN DEL FRANCÈS

El francès és una llengua romànica parlada en el territori de la França metropolitana, juntament amb d'altres. En els territoris francesos d'ultra mar es parlat conjuntament amb llengües com el "créole" de la Reunió, així com els de Guadalupe i Martiniques, o en Estats Units (francès cajun, créole i francès colonial).

La història de la llengua francesa es pot dividir en diverses etapes:

- Protoromànica: fins el final del segle IV d.C.
- Gal·loromànica: fins el final del segle IV d.C.
- Francès antic: des de mitjans del segle IX al segle XIV.
- Francès mitjà : des de mitjans del segle XIV a finals del segle XV.
- Francès clàssic: des de principis del segle XVI a finals del segle XVII.
- Francès modern: de finals del segle XVIII a l'actualitat.

La història de l'idioma va començar amb la invasió de la Gàl·lia per l'exèrcit romà sota el mandat de Juli Cèsar entre el 58 i el 50 a.C. Després de la conquesta, els soldats i els comerciants romans van importar el llatí vulgar. Encara que tenen diverses semblances el gal i el llatí vulgar l'assimilació és lenta.

El llatí va evolucionar com a llengua escrita i d'administració, encara que el gal no s'escrivia, només va ser parlada fins el segle III. La Romanització va diferir d'unes zones a unes altres, va ser més ràpid en la costa mediterrània i en altres regions.

EI SUBSTRAT PREROMÀ

Quan els romans van arribar, el territori estava ocupat per diversos pobles (grups ètnics):

Els celtes que van estar durant el segle VII a.C, es dividien en dos grups: els gals i els belgues. Els primers parlaven variants del celta gàl·lic, que existeixen poques inscripcions a l'alfabet grec. Van ser els primers que van a entrar en territori francès en canvi, els belgues van arribar al segle IV a.C.

Els aquitans situats al sud-oest parlaven una llengua precursora del basc però que no s'escrivia.

Els lígurs en el sud-est es coneix molt poc sobre la seva llengua, l'antic lígur.

En la zona de Massilia que és l'actual Marsella, els habitants de les colònies gregues parlaven i escrivien el grec jònic però aquest no es va estendre.

Amb la colonització romana, les diverses llengües van anant desapareixent i es va implantar el llatí, encara que es pensa que en regions llunyanes o rurals, el gal es va seguir parlant fins el segle VI d.C. Algunes paraules d'origen gal es mantenen en el francès modern com noms d'arbres, plantes i paraules agrícoles: chêne → roure, charrue → arada, bouleau → bedoll... i noms de ciutat com Bordeus, Vosges, Melun...

EL SUBSTRAT GERMÀNIC I BRITÒNIC

Com que l'Imperi Romà anava decaient, diversos pobles d'origen germànic van arribar a la Gàl·lia romana. Destaquen:

Els francs situats al nord a partir del segle III. La major part d'ells eren ramaders que necessitaven terres després van fundar el Regne Franc (regnum francorum) al sud.

Els visigots situats al sud, separats dels francs pel riu Loira, van arribar al segle V. Estaven dirigits per cabdill que donaven suport militar a canvi de terres i aliments també practicaven el pillatge. Crearen el regne dels visigots (regnum visigothorum), però els francs van destruir-lo en el 507 i aquests s'assentaren a Toledo.

Els burgundis es varen situar a l'est. Aquests i els visigots parlaven llengües orientals: el gòtic i el burgúndic.

PERÍODE GAL·LOROMANÇ

Durant molt de temps l'idioma parlat al nord de la Gàl·lia va ser el fràncic, llengua parlada pels francs. Al sud l'evolució va ser diferent i destacaven dues llengües: la langue d'oïl parlada al nord i heretada pel francès actual i la langue d'oc al sud. El moment per tant que el llatí vulgar va transformant-se en francès és entre els segles VI i IX.

FRANCÈS ANTIC (S.IX a XIV)

El francès antic va consolidant-se a partir del segle XI, en el territori es podien trobar diversos dialectes amb elements comuns. El francès escrit era un estàndard escrit on es mencionava l'existència de diverses variants regionals com el normand, el parisenc i només a partir del segle XII, aquest últim, és el que va començar a destacar sobre les altres. També es troba que la influència dels germànics en l'idioma va obligar a utilitzar en la llengua escrita alguns dígrafs per reproduir alguns sons. Així doncs la nasalització prové d'aquesta influència germànica i estava marcada per l'ús de la <-n> en posició final de la síl·laba, l'aparició del dígraf <ou> i l'existència de la <h> aspirada.

FRANCÈS MITJÀ (S.XIV-XVII)

El llatí seguia sent la llengua dominant per l'educació, l'administració i la burocràcia. Però al 1539, Francesc I va ordenar que el francès fos la única llengua en l'àmbit legal i jurídic. Alguns lingüistes creuen que aquesta llengua era una llengua d'oïl

També es van introduir nombrosos préstecs del llatí i el grec, neologismes i italianismes sobretot de l'àmbit militar a causa de les guerres franceses a Itàlia i la presència d'italians a la cort francesa: "cavalier", "canon", "infanterie"... , es troben préstecs espanyols "casque" i de l'alemany: "reître". Però sens dubte destaca la desaparició del sistema de declinació dels substantius que es trobava en el francès antic però feia temps que estava en retrocés. Ja no es distingeix el cas nominatiu del acusatiu i els plurals s'indiquen amb una "s" situada al final de la paraula.

9.EVOLUCIÓ DE LES VOCALS DEL LLATÍ AL CATALÀ, CASTELLÀ I FRANCÈS

9.1 TERMINOLOGIA:

Si una vocal es diftonga es diu que és **DIFTONGA**.

Si un diftong es converteix en una sola vocal **MONOPTONGA**.

Si una I o una U es converteixen en una E i O respectivament diem que **S'OBREN**.

Si una E o una O es converteixen en una I i una U diem que **ES TANQUEN**.

Les síl·labes immediatament anteriors o posteriors a la síl·laba accentuada s'anomenen respectivament **PRETÒNICA** i **POSTÒNICA**.

Una vocal **LLIURE** és aquella que es seguida per una sola consonant o d'una oclusiva + "r" o "l" o "ns".

Una vocal **TRAVADA** és quan una vocal es seguida d'un grup de dues consonants o més. Hi ha dos tipus:

La **LLATINA**, on el grup de consonants existeixen originalment en el mot llatí

La **ROMÀNICA** de les quals s'ha format posteriorment i destaca per haver una eliminació d'una vocal àtona.

9.2 VOCALS TÒNIQUES

9.2.1 A TÒNICA

(ā i ǣ en llatí clàssic)

a) A lliure

- La "a" llatina tònica i lliure es manté igual en català i en castellà, en canvi, es converteix en francès en una "e" davant una consonant que conserva la seva articulació "e" de la qual és final o estigui seguida d'una consonant que no es pronuncia, sigui d'una "e" muda.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Mater	Mare	Madre	Mère
Pater	Pare	Padre	Père
Nasu	Nas	Nariz	Nez
Clave	Clau	Llave	Clef
Pratum	Prat	Prado	Pré

b) A travada

→ La “a” llatina tònica davant una trava d’origen llatí o romànica, resta igual en els tres idiomes.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Arbōre	Arbre	Árbol	Arbre
Caballu	Cavall	Caballo	Cheval
Vacca	Vaca	Vaca	Vache
Carru	Carro	Carro	Char
Cappa	Capa	Capa	Chape

→ La “a” que es troba travada davant d’una l + consonant, dona com a resultat la combinació “o” escrita “au” en francès, i en català i castellà resten igual.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Alba	Alba	Alba	Aube
Calvus	Calb	Calvo	Chauve
Cal(ī)du	Caldo	Caldo	Chaud
Palma	Palma	Palma	Paume
Salvu	Salvat	Salvo	Sauf

→ Els sufixos llatins -ariū, -ariā han patit una transformació important.

Com a resultat ha esdevingut: Català→ er, era, ers, eres

Castellà→ ero, era, eros, eras.

Francès ye, yer, escrits, -ier, ière, iers

Llatí	Català	Castellà	Francès
Caballariū	Cavall er	Caball ero	Cheval ier
Primariū	Prim er	Prim ero	Prem ier
Rīpariā	Riv er a	Rib er a	Rivi èr e
Usurariū	Usur er	Usur ero	Usur ier
Panariū	Panad er	Panad ero	Pan ier

c) A seguida d'una nasal

→ La “a” tònica i lliure davant d'una nasal:

- Es converteix en una “e” escrita “ai”, si la consonant ha conservat la seva articulació davant d'una antiga “e” sorda. En canvi en català i castellà resta igual.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Amare	A mar	A mar	Ai mer
Lana	L a na	L a na	L ai ne
Vana	Va	Va no	Vai n

- El resultat de la vocal “ē” escrita “aim”, “ain”, es combina amb la consonant, si aquesta està situada al final. En català resta una a i en castellà també seguida d'una “m” o “n”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Manu	Mà	Mano	Main
Pane	Pa	Pan	Pain
Fame	Fam	Hambre	Faime

→ La “a” accentuada la qual està travada per nasal + consonant, es combina per formar la “ā”, escrita “an” o “am”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Annu	Any	Año	An
Grande	Gran	Grande	Grand
Campu	Camp	Campo	Champ
Cam(ě)ra	Cam bra	Ch ám ara	Ch amb re
Blancu ⁴	Blanc	Blanco	Blanc

→ Davant d’una n “líquida” formada per un yod, la a accentuada:

- És intacta si el so “n”, en català escrit “ny”, en castellà “ñ” i en francès “gn”, es seguida d’una vocal.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Hispania	Esp any a	Esp añ a	Esp agn e
Britannia	Bret any a	Bret añ a	Bret agn e
Campania	Xamp any a	Champ añ a	Champ agn e

- Es combina amb una “n” quan es troba al final o seguida d’una consonant per formar una ē, escrita en català “any” o “an”, en castellà “añ” o “an”, en francès “ain”, “ein”.

⁴ Origen: blank (germànic)

Llatí	Català	Castellà	Francès
Ba(l)nĕu	Bany	Baño	Bain
Stagnu	Est any	Estaño	É tain
Sancta	Sant	Santo	Saint

YOD⁵:

→ La “a” tònica és seguida d’un *yod* d’origen llatí o romànic que pot ésser combinat amb ell, en francès dóna lloc a una “e” escrita “ai”. En català resulta una “au” i en castellà resta la “a”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Palatiu	Pal au	Palacio	Palais
Pace	Pau	Paz	Paix

→ La “a” tònica és seguida d’un *yod* que es combina amb unes altres consonants (grups cy o ly, cl) o que es combina davant d’una labial, en resulta una trava en la que la “a” queda intacta.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Cavĕa	Gà bia	Ja ula	Ca ge
Brac(h)ĭa	Bra ç	Bra zo	Bra s

→ Si la “a” tònica és seguida d’una consonant en la que es precedeix un *yod*, sorgeix la “ye” escrit “ié”. En català i castellà resta intacta.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Pīy(e)tate ⁶	Piet at	Pied ad	Piti é

⁵ El *yod* és un terme lingüístic utilitzat per designar tan a la semivocal palatal que apareix en el diftong decreixent com a la consonant aproximant palatal que apareix al diftong creixent.

⁶ Origen: Pīētatem (llatí clàssic)

Amic(i)tate	Amist a t	Amist a d	Amiti é
-------------	------------------	------------------	----------------

→ Si la “a” tònica es troba col·locada entre dos elements palatals només canvia en francès on deriva la “i”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Jacet ⁷	Jau / Jeu ⁸	Y a ce	G i t
Cacat	Cag a	Cag a	Ch i e

9.2.2 E BREU TÒNICA

(ĕ en llatí clàssic)

a) E breu tònica

→ La “e” llatina, tònica i lliure en francès, es converteix en “ye” davant una consonant que conserva la seva articulació, ye aquella que està al final o seguida d’una consonant que no es pronuncia i s’escriu “ie”, “ié”, en castellà també s’escriu “ie” mentre que en català es conserva la “e”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Pĕtra	P e dra	P i edra	P i erre
Fĕbre	F e bre	F i ebre	F i èvre
Lĕp(o)re	L e bre	L i ebre	L i èvre
Mĕl	M e l	M i el	M i el

⁷ Aquest canvi el trobem per la transformació d’un triftong iai=iay. La paraula Jacet ha passat per les etapes: dziayst, dziaist per arribar a convertir-se en les dues resultants.

⁸ Escrit de les dues maneres.

Fĕl	Fel	Hiel	Fiel
-----	-----	------	------

b) E breu travada

→ Aquí cal diferenciar la trava que existia en llatí i la romànica:

- La “e” tònica seguida d’una trava llatina queda igual en català i francès, mentre que en castellà trobem “ie”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Hĕrba	Herba	Hierba	Herbe
Pĕrdere	Perdre	Perder	Perdre
Fĕrru	Ferro	Hierro	Fer
Sĕptem	Set	Siete	Sept
Cĕrvu	Cérvol	Ciervo	Cerf

c) E oberta seguida d’una nasal

→ La “e” tònica lliure, seguida d’una nasal final (convertida o que estigui situada davant d’una consonant), en català es manté la “e”, en castellà “ie” en francès apareix el diftong “ie” que es combina per esdevenir una “yē” escrit “ien”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Bĕne	Bé	Bien	Bien
Vĕnit	Ve	Viene	Vient
Tĕnet	Té	Tiene	Tient

→ Davant d’una “n” palatalitzada per un yod, la “e” tònica es diftonga en una ye (escrit ie, ié) en francès, en canvi en català es converteix en una “i” i en castellà en una “e”, seguint la regla de la “e” lliure, si el so n escrit “gn”, s’articula estant seguida d’una “e”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Vēnia(m) ⁹	Vingui	Venga	Vienne
Tēnea(m) ¹⁰	Tingui	Tenga	Tienne

YOD:

→ La “e” tònica i, en alguns casos el diftong, “ei” és seguit d’un yod, d’origen llatí o romànic. En català i en castellà resten una “e” i en francès dóna una “i”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Cerēsia ¹¹	Cirera	Cereza	Cerise
Prētiu	Preu	Precio	Prix

→ La “e” tònica, seguida d’una trava llatina la qual el segon element es combina amb un yod, ha sofert la influència d’aquest yod i es diftonga en francès en “ie”, passa també en castellà però només en certes paraules sinó, es manté la “e” igual que en català.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Nēptia	Neboda	Nieta	Nièce
Tērtiu	Tercer	Tercio	Tiers

9.2.2 E LLARGA TÒNICA

(ē i ĭ en llatí clàssic)

a) *E llarga lliure*

→ La “e” llatina, tònica i lliure ha patit només en francès, una transformació al so “wa” o “wâ” escrit “oi”, en català i castellà resten igual.

⁹ Origen: viegne (francès antic)

¹⁰ Origen: tiegne (francès antic)

¹¹ Del llatí clàssic cerasia.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Mē	Me	Me	Moi
Trēs	Tres	Tres	Trois
Habēre	Haver	Haber	Avoir
Mē(n)se	Mes	Mes	Mois
Tēla	Tela	Tela	Toile

b) E llarga travada

→ La “e” llatina tònica davant d’una trava d’origen llatí o romànica es converteix en una “e” en els tres idiomes.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Vīride	Vert	Verde	Vert
Nīt(i)da	Neta	Neta	Nette
Crīsta	Cresta	Cresta	Crête
Sīccu	Sec	Seco	Sec
Īlla	Ella	Ella	Elle

c) E tancada seguida d’una nasal

→ La “e” accentuada i lliure davant d’una nasal:

- En català i en castellà es converteix en una “e” i en francès en una “e” escrita “ei” quan la consonant ha conservat la seva articulació, estant seguida d’una antiga “e” sorda.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Plēna	Plena	Llena	Pleine
Vēna	Vena	Vena	Veine

Pēna ¹²	Pena	Pena	Peine
--------------------	------	------	-------

- En català resta la “e”, en castellà s’escriu seguida d’una “n” (en) i en francès “ein” o “eim”, es combina amb la consonant només si aquesta esta situada al final de la paraula o seguida d’una “s”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Frēnu	Fre	Freno	Frein
Plēnu	Ple	Lleno	Plein

- La “e” tònica, quan està travada per una nasal + consonant, es combina amb la nasal per donar com a resultat una “en” o una “em”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Vēndere	Vendre	Vender	Vendre
Vēndita	Venda	Venta	Vente
Cīn(e)re	Cendra	Ceniza	Cendre

YOD:

1er Cas: E+Y

- Quan la “e” tònica es seguida d’un yod d’origen llatí o romànic que es pot combinar amb ell mateix en català resulta la “ei” i en castellà “ey”, en francès dona la combinació d’un diftong “ei” convertit en “oi” i finalment en “wa” escrit “oi”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Rēge	Rei	Rey	Roi
Lēge	Llei	Ley	Loi

¹² Origen: poena (llatí clàssic)

→ Quan la “e” tònica es seguida d’un yod que es combina amb una “i” per donar lloc a una “i” líquida, aquesta “e” no es diftonga i passa a convertir-se en una “e” en les tres llengües.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Consīlu	Consell	Consejo	Conseil
Auric(u)la	Orella	Oreja	Oreille

2on Cas: y+E

→ Quan la “e” tònica lliure es precedida d’una gutural produint un yod, aquesta “e” es converteix en català i en castellà en una “e” o en una “i” i en francès en una “i”.

Llatí	Català	Castellà	Francès
Pagē(n)se	País	País	Pays ¹³
Placēre	Plaer	Plaer	Plaisir

9.2.3 I TÒNICA

(ī en llatí clàssic)

a) I lliure o travada

→ La “i” llatina tònica, lliure o travada, resta intacta en els tres idiomes.

¹³ La y té el mateix so que la i

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Līber	Llibre	Libro	Livre
Vīlla	Villa	Vila	Ville
Argīlla	Argila	Argila	Argille
I(n)sula	Illa	Isla	Île
Villa	Villa	Vila	Ville

b) I seguida d'una nasal

- La “i” tònica davant d’una nasal està sotmesa a dues formes diferents:
- La i que està lliure resta intacta si la nasal conserva la seva articulació davant una antiga “e” sorda.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Spīna	Espina	Espina	Épine
Farīna	Farina	Harina	Farine
Līma	Lima	Lima	Lime

- La “i” que està lliure davant d’una nasal situada al final o travada per una nasal + consonant resulta una “i” en català i castellà i en francès el so “ē” escrit “in”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Vīnu	Vi	Vino	Vin
Prīncipe	Príncep	Príncipe	Prince
Fīne	Fi	Fin	Fin

YOD:

→ La “i” tònica seguida d’un yod resta igual independentment si hi ha o no una combinació d’una vocal i una consonant.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Fīlia	Filla	Hija	Fille
Salsīcia ¹⁴	Salsitxa	Salchicha	Saucisse

9.2.4 O BREU TÒNICA

(ō en llatí clàssic)

a) O breu lliure

→ La “o” llatina, tònica i lliure es converteix en francès en una “œ” escrit “eu”, “œu”. En català es manté en una “o” o també pot donar lloc a una “ou” i en castellà es transforma en “ue”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Nōvu	Nou	Nueve	Neuf
Mōla	Mola	Muela	Meule
Mōvet	Mou	Mueve	Meut
Prōba	Prova	Prueba	Preuve
Bōve	Bou	Buey	Boeuf

¹⁴ Paraula procedent del llatí popular

b) O breu travada

→ La “o” llatina, tònica situada davant una trava en català i francès resten igual en canvi en castellà es converteix en “ue”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
C(h)ōrda	Cōrda	Cuerda	Corde
Pōrta	Pōrta	Puerta	Porte
Pōrcu	Pōrc	Puerco	Porc
Sōmnum	Sōmni	Sueño	Sommeil ¹⁵
Fōntem	Fōnt	Fuente	Fontaine

→ La “o” tònica que es troba travada davant una l + consonant en català i castellà resta igual en canvi en francès es converteix en una “u” escrita “ou”.

LLATÍ ¹⁶	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Cōl(a)pu	Cōp	Golpe	Coup
Mōlere	Mōldre	Moler	Moudre
Sōlum	Sōl	Solo	Seul ¹⁷
Vōl(vī)ta	Vōlta	Bóveda	Volte

c) O breu seguida d’una nasal

→ La “o” tònica seguida d’una nasal dóna com a resultat:

- En català i francès la “o” resta però en castellà es converteix en una “ue” davant d’una nasal que conserva la seva articulació.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Bōnne	Bōna	Buena	Bone

¹⁵ Prové del diminutiu somniculum.

¹⁶ Totes aquestes paraules amb origen del francès antic: colp, moldre, solz, volte i fols

¹⁷ És una dislocació que passa al castellà procedent del francès.

Sōnna	Sona	Suena	Sonne
Tōnnare	Trona	Truena	Tonner (rare)

- La “o” lliure davant d’una nasal que està situada al final, travada per una nasal + consonant es combina amb la nasal per donar una “o” escrita “on”, “om” en català i francès i una “om”, “on” o “uen” en castellà.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Pōnte	Pont	Puente	Pont
Hōmo	Home	Hombre	Homme
Sōnu	So	Sonido	Son

YOD:

- La “o” tònica es seguida d’un yod d’origen llatí o romànic que es pot combinar amb ell. El resultat en català es la “i” o la “ui”, en castellà la “o” i en francès és el so “wi” escrit “ui”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Nōcte	Nit	Noche	Nuit
Ōcto	Vuit	Ocho	Huit

- La “o” tònica seguida per un yod que es combina amb els grups “ly”, “cl” i “gl”, en català es transforma en una “u”, en castellà en una “o” i en francès no esdevenen totes iguals.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Fōlia ¹⁸	Fulla	Hoja	Feuille
Ōculum	Ull	Ojo	Oeil

¹⁸ Origen: feuille (francès antic).

9.2.4 O LLARGA TÒNICA

(ō i ū en llatí clàssic)

→ La “o” llatina, llarga i tònica es converteix en francès “œ” escrit “eu”, “œu”. En català i castellà es conserva la “o”

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Pastōrem	Pastor	Pastor	Pasteur
Hōra	Hora	Hora	Heure
Vōtu	Vot	Voto	Vœu
Flōre	Flor	Flor	Fleur
Sapōre	Sabor	Sabor	Saveur

b) O llarga travada

→ La “o” tònica travada es converteix en català i castellà en una “o” i en francès en una “u” escrit “ou”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Ūrsu	Ós	Oso	Ours
Bûcca	Boca	Boca	Bouche
Sûrdu	Sord	Sordo	Sourd
Tûrre	Torre	Torre	Tour
Bûlla	Bola	Bola	Boule

c) O llarga seguida d’una nasal

→ La “o” tònica seguida d’una nasal es converteix en dos casos:

- Resulta una “o” davant d’una nasal que conserva la seva articulació.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Persōna	Persona	Persona	Personne
Corōna	Corona	Corona	Coronne

La “o” tònica davant una nasal que està situada al final, travada per una nasal + consonant es combina amb la nasal per produir una “ō” escrita “on”, “om” en francès, mentre que en els altres idiomes es manté igual.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Fūndu	Fons	Fondo	Fond
Unda	Ona	Onda	Onde
Mentōne	Mentó	Mentón	Menton

Les dues sèries es distingeixen solament des del punt de vista dels orígens llatins.

→ Davant d’una n “líquida” formada per un yod, la “o” tònica:

- Es converteix en francès en una “o” si el so de la “n” escrita “gn” s’articula estan seguida d’una vella “e” sorda, en català i castellà pot variar, a vegades es transforma en una “o” o en una “u”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Verecūn(d)ia	Vergonya	Vergüenza	Vergogne
Vascōnia	Gascunya	Gascuña	Gascogne

- Es combina amb una “n” col·locada al final o seguida d’una consonant per donar lloc a una “o” o una “u” en les dues primeres llengües i a la tercera una “ōē” escrit “oin”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Jūng(e)re	Juntar	Juntar	Joindre
Testimōniu	Testimoni	Testimonio	Témoin

Pŭnctu	P <u>u</u> nt	P <u>u</u> nto	P <u>o</u> int
--------	---------------	----------------	----------------

YOD:

→ La “o” tònica es seguida d’un yod d’origen llatí o romànic que resulta en les dues primeres llengües una “o” i en la tercera el so “wa” escrit “oi”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Dormitōriu	Dormit <u>o</u> ri	Dormit <u>o</u> rio	Dort <u>oi</u> r
Cōfea	C <u>o</u> fia	C <u>o</u> fia	C <u>oi</u> ffe

9.2.5 U TÒNICA

(ū en llatí clàssic)

a) U lliure o travada

→ La “u” llatina o travada en les tres llengües queda intacta.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Fūmum	F <u>u</u> m	H <u>u</u> mo	F <u>u</u> mée
Plūviam	Pl <u>u</u> ja	Ll <u>u</u> via	Pl <u>u</u> ie
Mūru	M <u>u</u> r	M <u>u</u> ro	M <u>u</u> r
Mūla	M <u>u</u> la	M <u>u</u> la	M <u>u</u> le
Adventūra	Avent <u>u</u> ra	Avent <u>u</u> ra	Avent <u>u</u> re

b) U seguida d’una nasal

→ La “u” atònica davant d’una nasal sorgeixen dos resultats:

- Si la “n” seguida d’una antiga “e” sorda conserva la seva articulació, la “u” resta intacta.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Lūna	L <u>l</u> una	L <u>l</u> una	L <u>l</u> une
Ūna	<u>U</u> na	<u>U</u> na	<u>U</u> ne
Scūma ¹⁹	Esc <u>u</u> ma	Esp <u>u</u> ma	É <u>u</u> me

- Si la nasal original estava situada al final, la “u” es combina amb ella i es conserva la “u” (en francès es pronuncia “œ” escrit “un”).

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Commūne	Com <u>ú</u>	Com <u>ú</u> n	Comm <u>u</u> ne
Alūme(n)	Al <u>u</u> m	Al <u>u</u> mbre	Al <u>u</u> n
Ūnu	<u>U</u> n	<u>U</u> no	<u>U</u> n

YOD:

- La “u” accentuada seguida d’un yod d’origen llatí o romànic en francès dona com a resultat el so “wi”, escrit “ui” igual que en català en canvi en castellà segueix conservant-la.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Frūctu	Fr <u>u</u> ita	Fr <u>u</u> ta	Fr <u>u</u> it
Condūcere	Cond <u>u</u> ir	Cond <u>u</u> cir	Cond <u>u</u> ire

¹⁹ Origen: spūma + germànic: skûm

9.3 VOCALS ÀTONES

10.3.1 A ÀTONA

(ă i ā en llatí clàssic)

→ La “a” àtona lliure o travada resta intacta en les tres idiomes.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Amánte	A mant	A mante	A mant
Habére	H aver	H aber	A voir
Marítu	M arit	M arido	M ari
Valére	V aler	V aler	V aloir
Parénte	P arent	P ariente	P arent

Si la “a” va seguida d’una “c” que en francès es converteix en una “ç”, hi ha dos tractaments:

- Si és lliure en català i castellà resten intactes en canvi, en francès es transforma en una “e”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Cabállu	C avall	C aballo	C heval
Camísia	C amisa	C amisa	C hemise
Camínu	C amí	C amino	C hemin

- Si la “a” està travada resta intacta en les tres llengües.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Castéllus	Castell	Castillo	Château
Carbóne	Carbó	Carbón	Charbon
Captiàre	Caçar	Cazar	Chasser

9.3.2 E ÀTONA

(ĕ, ē, ĭ en llatí clàssic)

→ La “e” àtona de la síl·laba inicial no canvia en cap dels tres idiomes.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Pĕ(n)sàre	Pesar	Pesar	Peser
Pĭlàre	Pelar	Pelar	Peler
Vĕnĭre	Venir	Venir	Venir
Lĕváre	Elevar	Levantar	Lever
Dĕbére	Deure	Deber	Devoir

→ La “e” que està travada resta igual.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Ĕrràre	Errar	Errar	Errer
Pĭscàre	Pescar	Pescar	Pêcher
Vĕstĭre	Vestir	Vestir	Vétir
Mĕrcéde	Mercè	Merced	Merci
Pĕrdĕnte	Perdedor	Perdedor	Perdant

YOD:

→ La “e” àtona seguida d’un yod es converteix en català en “i” o “ei”, en castellà normalment en una “e” i en francès en el so “wa” escrit “oi”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Piscione	Peix	Pez	Poisson
Pectorina	Pit	Pecho	Poitrine

10.3.3 I ÀTONA

(ī en llatí clàssic)

→ La “i” àtona, lliure o travada no pateix cap canvi, trobem que en català i en castellà algunes paraules es forma el diftong “iu”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Hībérnu	Hivern	Invierno	Hiver
Villánu	Vilà	Villano	Vilain
Fīláre	Filar	Hilar	Filer
Vivénte	Viu	Vivo	Vivant
Cīv(i)táte	Ciutat	Ciudad	Cité

9.3.4 O ÀTONA

(ō, ō, ū en llatí clàssic)

→ La “o” àtona, lliure o travada en les dues primeres llengües resta igual, en canvi en francès es converteix en el so “u” escrit “ou”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Cōrona	Corona	Corona	Couronne
Mōrīre	Morir	Morir	Mourir
Mōvére	Moure	Mover	Mouvoir
Pŭllānu ²⁰	Poltre	Potro	Poulain
Cōrté(n)se	Cortès	Cortés	Courtois

→ La “o” àtona seguida d’una nasal:

- Si és lliure es manté si hi ha una trava s’escriu “on” o “om” en les tres llengües.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Dŏm(i)tāre	Domar	Domar	Dompter
Bŏn(i)tate	Bondat	Bondad	Bonté
Sŏnāre	Sonar	Sonar	Soner

²⁰ Origen: Pullīnum (llatí clàssic)

9.3.5 U ÀTONA

(ū en llatí clàssic)

→ La “u” àtona si es lliure o travada queda igual.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Dūrāre	D <u>u</u> rar	D <u>u</u> rar	D <u>u</u> rer
Lūm(i)nária	L <u>u</u> m	L <u>u</u> z	L <u>u</u> mière
Fūmāre	F <u>u</u> mar	F <u>u</u> mar	F <u>u</u> mer
Jūd(i)cāre	J <u>u</u> tjar	J <u>u</u> zgar	J <u>u</u> ger
Mūrālia	M <u>u</u> ralla	M <u>u</u> ralla	M <u>u</u> raille

9.4 DIFTONGS TÒNICS

9.4.1 DIFTONG AE

→ El diftong “ae” es converteix en una e, encara que si s’accentua en llatí el resultat es una “ie” o si està en contacte amb un altre vocal aleshores trobem una “i”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Paeninsulam	Pe <u>n</u> ínsula	Pe <u>n</u> ínsula	P <u>e</u> ninsule

Aedificare	Edificar	Edificar	Édifier
Caelum	Cel	Cielo	Ciel
Graecum	Grec	Griego	Grec
Praemium	Premi	Premio	Prix

9.4.2 DIFTONG OE

→ El diftong “oe” es transforma en una “e”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Poenam	Pena	Pena	Peine
Comoediam	Comèdia	Comedia	Comédie
Tragoediam	Tragèdia	Tragedia	Tragédie
Foederare	Federal	Federal	Fédéral
Oeconomicum	Econòmic	Económico	Économique

9.4.3 DIFTONG AU

→ El diftong “au” es converteix en una “o”.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Causam	Cosa	Cosa	Chose
Aurum	Or	Oro	Or
Aucam	Oca	Oca	Oie

Laudare	Lloar	Loar	Louer
Thesauru	Tresor	Tesoro	Trésor

9.4.4 DIFTONG EU

El diftong “eu” ha canviat poc i actualment es mantén ja que es presenta en paraules cultes, en especial d’origen grec. Quan no formava diftong es on podem veure els canvis.

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
Eurōpa	E uropa	E uropa	E urope
Eucaristia	E ucaristia	E ucaristía	E ucharisite
Neuter	N eutre	N eutro	N eutre
Euthanasia	E utanàsia	E utanasia	E uthanasie
Eucalyptus	E ucaliptus	E ucalipto	E ucalyptus

10. CONCLUSIÓ SOBRE EL TREBALL

Quan vaig iniciar aquest treball pensava que seria un tema bastant complicat ja que és molt ampli i a vegades en certs moments no es troba la informació adequada. Però després de conèixer els diversos successos sobre els diferents apartats, cada vegada el treball m’anava agradant més, car és un tema que m’interessa des de sempre, però mai vaig pensar que seria el motiu del meu treball de recerca. El més difícil que he trobat és sobretot la part dels orígens de la llengua indoeuropea i també del català, castellà i francès ja que hi ha molta història darrere i diverses teories que encara no estan fixades. Sobretot referint-me tant a Valpuesta com a San Millán de la Cogolla. Aquest estiu vaig estar al segon poble i allí afirmaven que havia nascut el castellà, però després, també em vaig trobar que podria haver sorgit a l’altre, això em va confondre molt, ja que realment és molt difícil saber on va néixer

el castellà, per això he posat els dos indrets. Després a la part de l'explicació de com el nostre cervell arriba a interpretar un text ple de nombres, volia fer una cosa diferent i introduir un concepte innovador, creant així un text. De la part pràctica, cal dir, que era bastant difícil quan les paraules procedents del llatí no tenien la mateixa arrel en català o en castellà aleshores no servien o quan la norma no es complia i n'havia de buscar d'altres. Les conclusions que puc treure són que les vocals tòniques en català, no diftonguen tant com en castellà i en francès, encara que aquesta última supera l'anterior car. També les paraules llatines acabades en "ia", en català i castellà aquesta "i" desapareix i en francès les vocals finals tendeixen a desaparèixer. En castellà quan trobem una paraula llatina acabada en "u" aquesta es converteix en "o". Les vocals àtones no hi ha masses canvis, resten igual encara que trobem alguna diftongació en el francès i els diftongs segueixen la mateixa norma i en els tres idiomes les vocals es transformen de la mateixa manera. En algunes paraules és el castellà qui adopta formes diferents. Com em pogut observar, encara que les tres llengües provenen del llatí, el català i el castellà convisqueren en el mateix territori i els pobles estaven repartits per tota la Península, i també moltes paraules del nostre vocabulari són influència dels àrabs, per tant podríem dir que per això el tercer idioma és el que possiblement canvia més respecte als altres dos. Aquestes tenen una història darrere i cada llengua ha evolucionat a la seva manera però sempre trobem algun element en comú.

Cal dir també, que ha estat certament complicat trobar gent que estigui estudiant aquests idiomes però, amb els seus comentaris podem observar les dificultats i les sensacions que tenen sobre una llengua que els hi és nova.

La finalitat d'aquest treball és haver enriquit la meva cultura i després de fer-lo he après moltes més coses de les que sabia. El meu objectiu inicial era donar a conèixer els orígens de les nostres llengües i tothom qui és llegeixi aquest treball trobarà la seva rellevància i els anys d'història que tenen al darrere.

11. ANNEXOS

11.1 QUÈ ÉS LA LLENGUA?

L'origen etimològic de la paraula llengua, prové del llatí *lingua*, que feia referència a l'òrgan que tenim a l'interior de la boca.

- La llengua és el conjunt o sistema de formes o signes orals i escrits que serveixen per comunicar-nos amb les persones d'una mateixa comunitat lingüística. En total hi ha unes 6000 llengües diferents, però es calcula que prop de la meitat desapareixeran durant el segle XXI, perquè ja no s'utilitzen o perquè no són tan importants com d'altres. La disciplina que estudia les llengües és la lingüística.

Exemple: L'espanyol és la llengua parlada per més de 500 milions de persones en tot el món.

També cal diferenciar-la dels conceptes parla i llenguatge; són dues paraules totalment diferents a l'anterior.

- El llenguatge és el mitjà de comunicació que utilitzem els éssers vius ja siguin signes orals i escrits, sons i gestos que posseeixen un significat.
- La parla (del llatí *fabŭla*) consisteix en la realització particular que té la llengua en una regió concreta. Per exemple podem parlar de la parla d'Argentina i la d'Uruguai; són molt similars, pertanyen al mateix dialecte però tenen diferències.

11.2. EL NOSTRE CERVELL

Amb el text següent vull demostrar que el nostre cervell es capaç de llegir paraules tot i que haguem substituït algunes lletres per nombres:

**C0M 0853RV3M 3N 4QU357 73X7 90D3M 4RR184R-L0 4 3N73NDR3
J4 QU3 N054L7R35 M4731X05 50M C494Ç05 D3 R3L4C10N4R 3L5
N0M8R35 4M8 L35 LL37R3S 93RQU3 73N3N UN4 51M1L17UD M0L7
6R4N**

Si veiem els diversos nombres que em utilitzat observem que alguns són molt semblants a les lletres i per tant el nostre cervell comença a funcionar utilitzant els dos hemisferis, aquests fan que puguem desxifrar les paraules relacionant els nombres i les lletres. Un exemple: el 3 es relaciona amb la E i el 7 amb la T.

En la lectura d'aquestes paraules alterades, l'hemisferi esquerra interpreta les lletres i llegeix el significat pròpiament dit, però el dret reconeix les paraules com un tot, com una imatge, per la qual impedeix que l'alteració de les lletres dificulti la nostra comprensió.

Arribem a llegir el missatge ja que els dos hemisferis es combinen: l'hemisferi esquerra també anomenat "simbòlic" o "lògic" és l'encarregat de controlar el llenguatge i el procediment seqüencial de la informació. L'hemisferi dret anomenat "visual" o "holístic", s'encarrega de processar la informació amb dades visuals i espacials.

Quan som petits i aprenem a llegir, ho fem amb tècniques d'estimulació precoç, utilitzem l'hemisferi dret; fet que fa que el nen reconegui les diferents paraules i pugui relacionar la grafia d'aquestes amb els sons i així poder arribar a aprendre'n de noves. Als 6-7 anys hi ha un canvi, l'hemisferi dret cedeix protagonisme a l'esquerra. La lectura implica desxifrar símbols individuals, construir paraules a partir de lletres i estructures basades en la fonètica. La combinació dels dos hemisferis està present durant tota la nostra vida ja que aquests dos, fan una funció única i col·laboren entre ells.

He fet la transformació del nombre a la lletra i per tant, podríem arribar a desxifrar el text si a simple vista no el veiem:

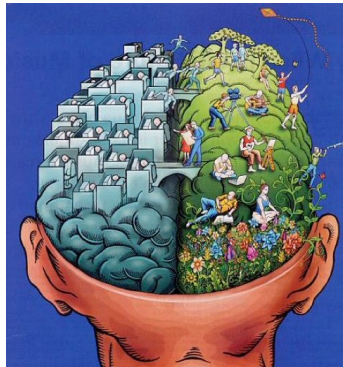
8 → 8 → 8 = B	4 → 4 → 4 = A
0 → 0 → 0 = O	1 → 1 → 1 = I
3 → 3 → 3 = E	5 → 5 → 5 = S
9 → 9 → 9 = P	7 → 7 → 7 = T

Com s'ha pogut observar en el text no surten ni el 2 ni el 6, però aquests nombres també tenen una lletra corresponent:

2 → 2 → 2 = Z
6 → 6 → 6 = G

El resultat del text és el següent:

COM OBSERVEM EN AQUEST TEXT PODEM ARRIBAR-LO A ENTENDRE JA QUE NOSALTRES MATEIXOS SOM CAPAÇOS DE RELACIONAR ELS NOMBRES AMB LES LLETRES PERQUÈ TENEN UNA SIMILITUD MOLT GRAN

11.3 L'EXPRESSIÓ DELS NENS

A continuació es presenten dos filòsofs que van elaborar dues teories sobre el desenvolupament del llenguatge:

Noam Chomsky és un lingüista, filòsof i activista nord-americà, també destaca per ser anarquista. Afirmar que des del naixement portem incorporada una gramàtica generativa. Per tant, destaca pel fet que duem integrada l'estructura del llenguatge. És un procés d'aprenentatge - desaprenentatge. Quan naixem tenim l'articulació de tots els fonemes però, oblidem tots aquells que no ens fan falta per aprendre la nostra llengua mare. Quan aprenem les funcions sintàctiques oblidem les de les altres llengües per això, tenim tants problemes amb la fonació.

Jerome Bruner afirma que els nens estan en constant transformació, que el seu desenvolupament està determinat per diferents estímuls i agents culturals com els seus pares, professors i altres persones que formen part del món que els envolta, per tant, els nens estan en contacte amb una sèrie d'experiències que els permet tenir coneixements previs. Des d'aquesta perspectiva, el nen coneix el món a través de les accions que realitzen, més tard, ho fan a través del llenguatge, tant l'acció com la imatge són traduïdes en llenguatge.

Observant l'evolució dels nens, l'aparició del llenguatge podria ésser un procés natural. En els primers mesos, els nens utilitzen els plors per expressar-se i fer que els adults s'adonin que els hi passa alguna cosa. A poc a poc van observant que necessiten comunicar-se i per tant, comencen a fer servir diverses onomatopeies com "oooh", "aaah". Alguns investigadors, afirmen que quan els nens estan a l'úter de la mare acostumen a sentir el batec del cor de la seva progenitora així com la seva veu i la poden arribar a distingir de la resta.

El meu cosí Roc de 2 anys i 5 mesos és capaç de dir el meu nom, aquest fet es deu a les repeticions voluntàries o bé per les vegades que l'ha sentit. Encara que sap dir algunes paraules com "coche", "hola", "zapato" no és capaç de parlar correctament, sinó que s'expressa a la seva manera; a vegades l'entens però d'altres no. Hi ha paraules que diu que no tenen el significat correcte però ell les associa a diversos animals o objectes com "cató" que per ell és cavall i tren, "pato" és pilota i "tete" és com crida al meu germà però també a l'àliga. Aquest fet fa adonar-nos que encara que no parli perfectament, ell es fa entendre, sobretot quan vol alguna cosa.

11.4 TEORIES DE L'APARICIÓ DE LA LLENGUA

Encara que l'aparició de la llengua és un tema molt ampli i actualment no hi ha una conclusió única, he volgut esmentar les diverses teories que es poden trobar sobre aquesta.

11.4.1 TEORIES CIENTÍFIQUES

- Monogènesi: Indica un origen únic de les llengües en el món. Totes les llengües actuals s'haurien format mitjançant el canvi lingüístic a partir d'una primera que es va anar diferenciant en llengües intel·ligibles. El primer

científic en publicar-la, va ser el lingüista italià Alfredo Trombetti al llibre *L'Unità d'origine del linguaggio* al 1905. Temps després Greenberg i Ruhlen, va defensar que en les llengües modernes existeixen suficients evidències per reconstruir part de la llengua originària o protomón o protosapiens. Però les reconstruccions practicades per Ruhlen són desqualificades.

Un dels principals arguments que defensen aquesta teoria procedeix de la genètica de les poblacions. Pensaven que la espècie humana havia sorgit d'un grup petit d'humans a l'Àfrica, on havien compartit una llengua anomenada per alguns, idioma protosapiens. Però l'aparició de l'espècie humana no està relacionada amb la creació de la llengua ni tampoc amb la d'una única llengua original.

- Poligènesi (origen múltiple): Defensa que la creació va sorgir en diversos moments espontanis cada cop que els humans anaven establint-se sense tenir prèviament cap parla. Defensa que l'ésser humà va sortir d'Àfrica sense saber cap idioma i després d'establir-se a Orient Mig, Europa, Àsia i Amèrica van anar sorgint els diversos grups lingüístics actuals i extinguits.

11.4.2 TEORIES FILOSÒFIQUES

Els filòsofs de l'antiguitat, consideraven que l'origen arrelava en què els sons eren similars als que es volia representar, per tant, en un principi, la seva teoria es relacionava amb la dels lingüistes, però al segle XVIII, G. Wilhelm Leibniz, afirmarà que existia una llengua principal de les quals van derivar la resta (monogènesi).

11.4.3 TEORIES LINGÜÍSTIQUES

Els lingüistes sostenen la teoria de l'onomatopeia que consisteix en què els éssers humans van començar a parlar imitant els sons dels que els envoltaven; sobretot aquells produïts pels animals o els emesos per la naturalesa.

11.4.4 TEORIES RELIGIOSES

Els religiosos creuen que l'origen del llenguatge el va atorgar Déu a Adam (el primer ésser humà del món) perquè fos l'únic animal racional, que tingués la capacitat de donar nom a la resta dels éssers i realitats del món.

11.4.5 TEORIES EVOLUCIONISTES

Els investigadors evolucionistes estan d'acord que el llenguatge va aparèixer per la necessitat que tenien els éssers per comunicar-se entre si. Possiblement hauria un primer llenguatge de l'època Neandertal que aniria evolucionant a l'actual Homo Sapiens.

11.4.6 TEORIES ALIENÍGENES

Altres investigadors han fet diverses tesis de la possibilitat d'haver estat "elegits per parlar". Però perquè es produís això, havia d'haver algú que va condicionar els éssers humans perquè fóssin capaços de comunicar-se. La intervenció de terceres persones en el desenvolupament del nostre llenguatge, no ens ha de sonar estrany, ja que diversos científics han aconseguit que animals com els ximpanzés, aprenguin un llenguatge bàsic, però que després no han sigut capaços d'evolucionar.

11.5 LLENGÜES INDOEUROPEES

Les llengües indoeuropees (datades del 3.000 a.C) són les llengües que pertanyen a una mateixa família lingüística, derivades d'una antiga llengua anomenada protoindoeuropeu. Inclou centenars de llengües parlades per uns 3.000 milions de persones que s'estén a la majoria de famílies lingüístiques d'Europa i l'Àsia sud-oriental.

El protoindoeuropeu és una llengua extingida que es creu que va ser l'origen de totes les indoeuropees, en canvi, diversos investigadors afirmen que prové del nostràtic. Aquesta és una llengua que inclouria una gran quantitat de famílies lingüístiques d'Europa, Àfrica, Àsia i el nord d'Amèrica. La hipotètica llengua ancestral de la família nostràtica s'anomena protonostràtic i es situaria a la fi del paleolític.

L'idioma protoindoeuropeu es situa entre els anys 3500 i 2500 a.C i possiblement hauria estat format per diversos dialectes. El coneixement que es té sobre aquesta llengua ha estat gràcies al mètode comparatiu, que és un procediment de recerca de les similituds lèxiques i fonètiques en les llengües, amb l'objectiu d'estudiar el seu parentiu i finalment per poder construir la protollengua, però, la seva diversitat de dialectes és molt difícil de reconèixer.

Es creu que la primera civilització indoeuropea estava situada entre el nord del Caucas i el nord del mar Caspi i es va desenvolupar durant el quart mil·lenni a.C. Entre els anys 4000 i 3500 es van dur a terme els primers moviments migratoris cap als actuals territoris de Ucraïna, Romania, Iugoslàvia i l'est d'Hongria. Després entre els anys 3500 i 3000 a.C es van situar a l'Europa central i septentrional, la regió balcànica, Anatòlia i el nord d'Iran. Finalment es van estendre cap a Grècia i a la zona mediterrània oriental. Durant aquests assentaments van entrar en contacte amb altres poblacions i van reemplaçar la llengua que hi havia per la seva.

A continuació observem diversos mapes de diferents èpoques on l'expansió de la llengua és molt clara:

Protoindoeuropeu durant el període *Kurgan (3500 a.C)

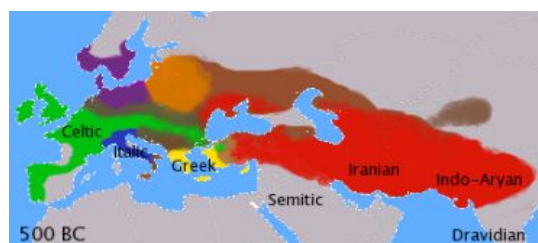

Indoeuropeu en el 2500 a.C

(*es creu que va ser el primer poblat indoeuropeu).

Indoeuropeu en el 1500 a.C

Indoeuropeu en el 500 a.C

Durant l'imperi romà i les migracions germàniques

CENTUM I SATEM

Hi ha un exemple molt curiós que fa diferenciar unes llengües de les altres, és l'evolució de la paraula *cent*. Aquest mot en llatí s'escriu "centum" pronunciat [kentum] en canvi, en l'avèstic que ha passat del so /k/ a /s/; satem. Altres exemples de llengües classificades amb aquesta tècnica són: del centum: l'anatòlic, el cèltic, l'itàlic, el germànic... i del satem: l'eslau, el bàltic, l'indoirànic, l'albanès....

Encara que molts lingüistes no van acceptar aquesta divisió, ja que aquesta fragmentació s'havia produït en èpoques molt primerenques, al segle XX es va descobrir el tocari que era una llengua que pertanyia al centum situada a l'àrea oriental, l'Àsia central.

Altres pensen que la primera classificació que es va fer va ser entre el danubià que inclouria l'indoirànic, l'armeni, l'albanès, el bàltic i l'eslau i el nòrdic format per l'itàlic, el germànic, el grec, el tocari i el celta.

INTERPRETACIÓ DE L'INDOEUROPEU

August Schleicher va escriure un text artificial al 1868 titulat "L'ovella i els cavalls" (*Avis akvāsas ka*) on va reconstruir la llengua protoindoeuropea. Després s'han fet diverses versions sobre aquest i la més recent és del 2013 elaborada per Andrew Byrd i titulada *H₂óuis h₁ékuōs-k^{we}*. Aquest s'ha basat en el coneixement del llatí, el grec i el sànscrit.

August Schleicher (1868) <i>Avis akvāsas ka</i>	Avis, jasmin varnā na ā ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vaghantam, tam, bhāram magham, tam, manum āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai mai vidanti manum akvams agantam. Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant-svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti. Tat kukruvants avis agram ā bhugat.
Andrew Byrd	$h_2\acute{a}u\grave{e}i\_h_1i\grave{o}sm\acute{e}i\_h_2u\grave{h}_1n\acute{a}h_2$ né $h_1\acute{e}st$, só $h_1\acute{e}ku\grave{o}ms$ derkt. só $g^w r\grave{h}_x\acute{u}m$ uó $\acute{g}^h om$ u\grave{e} $\acute{g}^h ed$; só mé $\acute{g} h_2 m$. bhórom; só $d^h \acute{g}^h \acute{e}monm$.

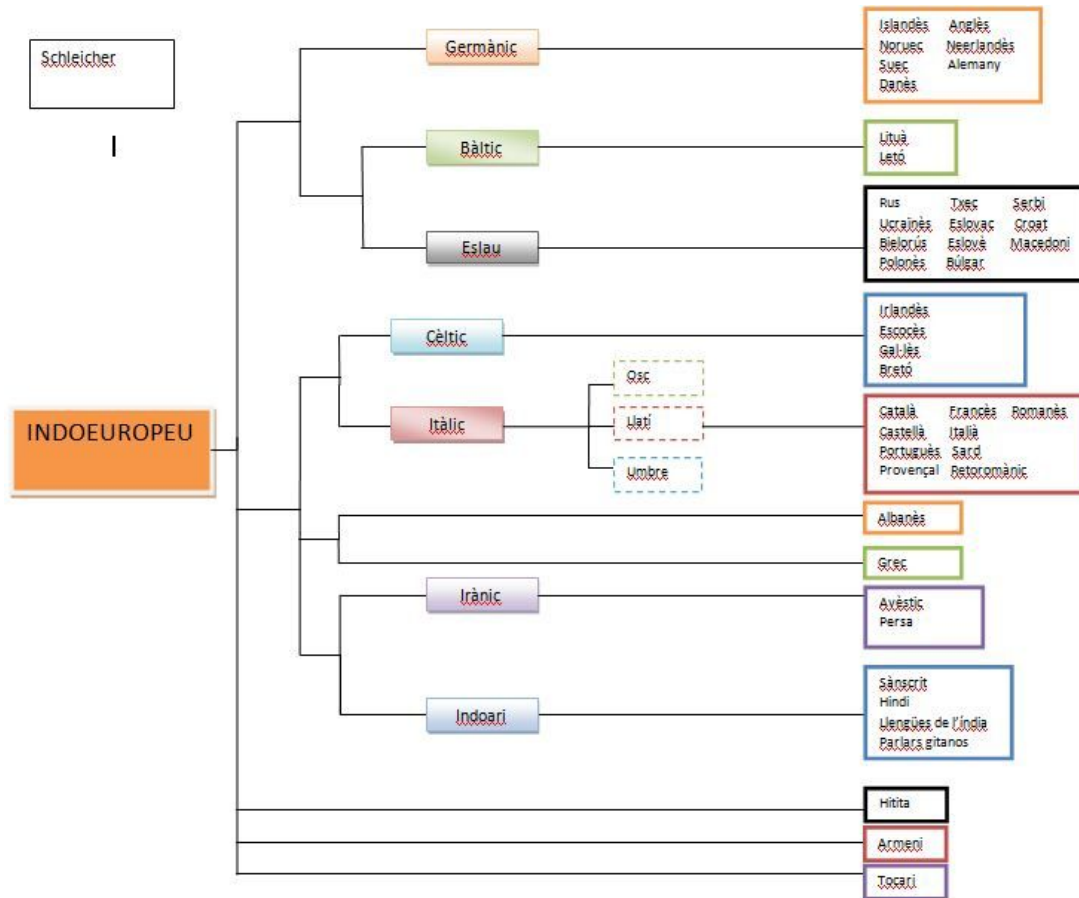
<p>(2013)</p> <p><i>H₂óujs</i></p> <p><i>h₁ékuōs-k^w</i></p> <p>e</p>	<p>$h_2\acute{o}ku\ b^h\text{ered. } h_2\acute{o}ujs\ h_1\acute{e}kwoi\beta^hi\alpha s\ u\epsilon\eta\kappa\epsilon d:$ “$d^h\acute{g}^h\acute{e}monm\ ,\ sp\acute{e}ki\alpha h_2$ $h_1\acute{e}ku\alpha ms-k^we\ h_2\acute{a}\acute{g}\ \acute{e}ti,\ \acute{k}\acute{e}r\ moi\_ag^hnutor$”. $h_1\acute{e}ku\alpha s\ tu\ u\epsilon\eta\kappa\alpha nd:$ “$\acute{k}lud^hi,\ h_2ou\epsilon i!\ t\acute{o}d\ sp\acute{e}ki\alpha mes,\ n\acute{s}m\acute{e}i\_ag^hnut\acute{o}r\ \acute{k}\acute{e}r:$ $d^h\acute{g}^h\acute{e}m\acute{o},\ p\acute{o}tis,$ $s\acute{e}\ h_2\acute{a}ui\epsilon s\ h_2ul\hbar_1n\acute{a}h_2\ g^wh\acute{e}rmom\ u\acute{e}strom\ u\epsilon pt,\ h_2\acute{a}ui\beta^hi\alpha s\ tu$ $h_2ul\hbar_1n\acute{a}h_2\ n\acute{e}\ h_1\acute{e}sti.\ t\acute{o}d\ \acute{k}\acute{e}kluu\alpha s\ h_2\acute{o}ujs\ h_2a\acute{g}\ r\acute{o}m\ b^huged.$</p>
<p>Traducció:</p> <p>L'ovella i els cavalls</p>	<p>Una ovella que no tenia llana va veure cavalls, un d'ells arrossegava una pesada carreta, un altre carregava una gran càrrega i un altre cavalcava ràpidament amb un genet. L'ovella li va dir als cavalls: “Em dol el cor veient un home manejant cavalls”. Els cavalls van dir: “Escolta, ovella”: els nostres cors ens dolen quan veiem això: un home, l'amo, converteix la llana d'una ovella en roba abrigada per si mateix. I l'ovella no té llana. Al sentir això, l'ovella va fugir a la prada.</p>

Les llengües indoeuropees es divideixen en grups de famílies segons en el territori que pertanyen. En aquest mapa trobem la distribució actual i aproximada de les diferents branques de les llengües indoeuropees a Euràsia:

- Helènic (grec)
■ Itàlic (romànic)
■ Indoirànic
■ Cèltic
■ Germànic
- Armeni
■ Bàltic
■ Albanès
■ Llengües no-indoeuropees

En l'esquema següent observem les diverses llengües que constitueix cada grup:

Llatí	Grec	Sànskrit	Islandès antic	Irlandès	Lituà	Albanès	Alemany	Anglès
*Mater	Meter	Mata	Módr	Mathir	Móte	Motre	Mutter	Mother
Dēnte	Odont	Danta	Tönn	Fiacail	Dantis	Dhëmb	Zahn	Teeth
Pede	Ped	Pada	Fótur	Cos	Pèda	Këmbë	Fuß	Foot

*De totes aquestes formes es pot deduir que la originària (indoeuropea) era “matér” encara que no es coneix directament, perquè no hagin quedat escrites, sinó perquè moltes d’elles es poden saber comparant-les entre les paraules de les llengües indoeuropees.

11.6 ORIGEN DEL LLATÍ

11.6.1 ETAPES DEL LLATÍ

11.6.1.1 LLATÍ ARCAIC (III a.C - I a.C)

El llatí arcaic és la llengua dels primers textos escrits en llatí, de les inscripcions més antigues i també és el període de formació i consolidació del llatí. És utilitzada pels primers autors literaris. És molt important la influència del grec com a model literari. Els romans utilitzaven la C, la Q i la K per expressar el so de la /k/. La lletra K va ser marginada a favor de la C, aleshores va adoptar els valors de la /g/ i la /k/. Probablement durant el segle III a.C, la lletra Z no s'utilitzava, aleshores va adoptar la posició alfabètica de la lletra G, una modificació de la lletra C. Spurius Carvilius Ruga va ser el que va tenir la idea de col·locar-li a la lletra C un palet per poder diferenciar els fonemes, per tant, la representació va quedar C → /k/ i G → /g/. Per tant l'alfabet va tornar a tenir 21 lletres.

A	B	<	D	E	F	H	I	K	L	M	N	◊	Γ	Ϛ	R	⚡	T	V	X
Λ	<		E	F		F		W				○	P	Q	R	S			
Λ					'							○							

11.6.1.2 LLATÍ CLÀSSIC (I a.C - 14 d.C)

És el llatí literari, considerat modèlic per la seva elegància, la seva riquesa i la seva capacitat expressiva. Després de la conquesta de Grècia, al segle II a.C es va introduir la Z i es va adoptar la Y per transcriure les paraules gregues que s'agafaven prestades.

L'emperador Claudi va introduir tres lletres addicionals anomenades lletres clàudies que van ser utilitzades breument en inscripcions públiques durant el seu regnat, però van ser abandonades després de la seva mort.

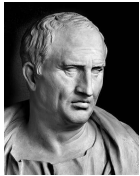
CFK

El nou alfabet contenia 23 lletres:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Els romans no van adoptar el nom de les lletres gregues sinó que els noms de les consonants oclusives els van formar introduint una /e:/ després del so representat per la lletra (tret de la C, K i la Q). Els noms de les vocals eren simplement el seu so. Quan es va introduir la Y probablement s'anomenava com en grec hy /hy:/ perquè els llatins trobaven difícil diferenciar els sons /i/ i /y/. Per la Z es va adoptar el nom en grec, Zeta.

D'aquesta etapa destaquen els primers autors: Ciceró, Tit Livi, Horaci, Ovidi:

Marc Tul·li Ciceró va ser un polític, filòsof i orador de l'antiga Roma. És del personatge que es coneix més bé la seva vida, gràcies a la biografia que va escriure Plutarc. Va cursar estudis de dret, oratòria, literatura i filosofia a Roma. Es va dedicar a la política on va ser elegit com a membre del Senat. Entre les seves obres destaquen els tractats *De Legibus* (Sobre les lleis), *De Officiis* (Sobre el deure). Les obres més famoses de l'oratòria són les quatre contra Catilina i les catorze contra Marc Antoni.

Titus Livi va ser un historiador romà. Se li encarregà l'educació del futur emperador Claudi. Va escriure *Ab urbe condita libri* que parla des de la fundació de la ciutat fins la mort de Neró Claudi Drus. L'obra constava de 142 llibres dividits en grups de 10 llibres. D'aquests només ens han arribat 35.

Quint Horaci Flac va cursar estudis de filosofia grega i poesia a l'Acadèmia. Després de combatre en l'exèrcit, va retornar a Roma on va dedicar-se a escriure poesia. Va escriure sàtires, epodes, odes i epístoles; on parla sobre l'ambició, els abusos socials, l'estupidesa... Destaca la publicació del Llibre I de les seves *Epístoles*: són vint cartes on mostra les seves observacions sobre la societat, la literatura i la filosofia.

Publi Ovidi Nasó va estudiar lleis a Roma i va aprendre retòrica. Va escriure llibres de tendència eròtica durant la seva joventut. Però sens dubte l'obra més important junt amb *L'art d'estimar*, és *Les Metamorfosis*, és un tractat mitològic format per 15 llibres poètics. Va redactar obres de teatre com *Medea*.

11.6.1.3 LLATÍ POSTCLÀSSIC (14 d.C- II d.C)

El llatí literari manté la mateixa forma del període anterior però el llatí parlat seguirà patint l'evolució igual que totes les llengües vives, aquest no era mai el mateix ja que, en cada territori es parlava diferent. Els escriptors utilitzaven un llenguatge barroc; ple de mots populars i arcaics, girs gramaticals... però no hi apareix cap vulgarisme als textos.

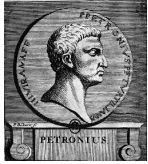
Destaquen escriptors com Sèneca, Petroni, Plini el Vell, Tàcit...

A continuació una breu explicació d'aquests autors:

Luci Anneu Sèneca va ser un filòsof, polític i dramaturg. Es diu que va ser un nen malaltís i que estudià a Roma. Va escriure diverses obres com una sàtira, un assaig meteorològic, assajos filosòfics, cent vint-i-quatre cartes sobre temes morals i nou tragèdies.

La filosofia estoica de Sèneca destaca pels esquemes pràctics per tal que el lector afronti els seus problemes. Com tractar la mort està en moltes de les seves cartes. En el 65 fou acusat d'implicar-se en un complot per matar l'emperador, la Conspiració de Pisó. Sense cap judici, Neró li ordenà suïcidar-se, Tàcit narra la seva mort.

Gai Petroni Àrbitre²¹ va ser un escriptor romà. Nomenat governador (procònsol²²) de Bitínia i després va ser pujat al consolat. És possible que l'autor de sàtires i el polític siguin persones diferents anomenades amb el mateix nom.

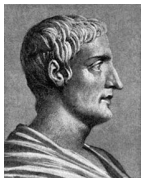
Destaca per escriure l'obra *Satiricó*, on se'n riu d'alguns costums contemporanis en un to que després s'utilitzarà per la novel·la picaresca.

A causa d'una inculpació d'ésser traïdor, va tallar-se les venes però de tant en tant aturava l'hemorràgia per parlar amb els seus amics. Finalment va morir per la pèrdua de sang. En els darrers moments de la seva vida va escriure a l'emperador i li va llençar en cara la seva tirania.

Plini el Vell va ser un escriptor llatí, científic, naturalista i militar romà. Va arribar a ser comandant de cavalleria i es va dedicar a l'estudi acadèmic i l'escriptura. Va arribar a la província Tarraconensis com a procurador sota Neró i va tornar sota el mandat de Vespasià a la Baetica com a qüestor. Aquesta estada li va permetre recollir materials pel seu llibre *La Història Natural* que està format per 37 volums on hi recopila coneixements científics de l'antiguitat molt importants referits a la botànica, zoologia, la medicina...

L'any 79 va veure l'erupció del volcà Vesuvi i com volia estudiar de prop aquest fenomen va morir perquè va inhalar els vapors.

Publi o Gaius Corneli Tàcit va ser un historiador, senador, cònsol i governador romà. Va exercir diverses magistratures i va ser pretor amb Domicià, també va ser nomenat cònsol suplent. Va decidir abandonar la política i centrar-se en la recopilació d'històries. Per fer-ho utilitza com a fonts testimonis orals i escrits.

²¹ Probablement aquest seria el seu nom.

²² Proconsol és un magistrat romà que actuava al lloc del cònsol sense exercir l'ofici mateix de cònsol.

La seva locució *sine ira et studio* (sense rancúnia i sense parcialitat) inspira avui en dia historiadors i científics. Entre les seves obres destaquen: *Annals* que és una obra escrita sobre el període comprès entre la mort d'August i la de Neró on ens explica l'origen dels cristians i es considera una de les proves de l'existència de Jesús de Natzaret i *El diàleg dels oradors* on es tracta el tema de l'educació romana i l'oratoría²³.

No es coneix com va morir. Tota la informació que tenim sobre la seva vida és gràcies a la correspondència amb Plini el Jove i dels seus propis escrits.

11.6.1.4 LLATÍ TARDÀ (III a.E- VII d.E)

En aquesta època, s'accentuen les diferències entre llatí literari i llatí vulgar per una banda, i entre varietats dialectals geogràfiques.

Durant l'imperi romà, l'alfabet llatí es va estendre de la Península Itàlica per tots els territoris del voltant del Mediterrani on es parlava llatí. Encara que en els territoris orientals de l'Imperi s'utilitzava l'alfabet grec i a la part occidental, en canvi, s'usava el llatí fins a l'alta edat mitjana, que és quan el llatí vulgar va evolucionar fins a donar lloc a les llengües romàniques. En l'occident, encara seguiran utilitzant l'alfabet llatí, menys el romanès que adoptarà l'alfabet ciríl·lic.

Entre els segles IV i VI s'utilitzen les majúscules per les inscripcions. La minúscula cursiva romana va substituir la cursiva de formes majúscules com a forma d'escriptura professional i especialitzada.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	L
Cursiva antiga	λ	α	Ϸ	δ	ϕ	ϕ	Ϸ	η	ι	λ
Cursiva nueva	α	β	Ϸ	δ	ε	ϕ	ζ	η	ι	λ
	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	
Cursiva antiga	Μ	N	ο	ρ	Ϸ	τ	ς	τ	υ	
Cursiva nueva	m	n	o	p	q	r	r	t	u	

Comparació entre les lletres de la cursiva romana antiga i la nova i les majúscules.

²³ L'oratoría és l'art de parlar amb eloqüència.

També en aquesta període apareix el llatí cristià de la mà de certs innovadors al llatí. Entre els autors pagans destaquen Apuleu, Florus o Ammnià Marcel·lí i dels cristians Tertulià, Agustí o Jeroni.

11.6.1.5 LLATÍ MEDIEVAL (s. VIII - XIV)

En aquesta etapa, el llatí s'utilitza com a llengua per l'ensenyament i l'empra l'Església Catòlica, ja només es fa servir per escriure i es considera una llengua de cultura, ja que les llengües romàniques són les que es parlen.

Es poden distingir dues etapes:

En la primera etapa, durant l'Alta Edat Mitjana, l'única llengua escrita era el llatí, mentre que les llengües que es parlaven eren les romàniques, no era molt habitual trobar-les als textos llatins, alguna vegada es troben en aquests alguns trets de les llengües romàniques.

La segona etapa té lloc entre finals del segle XI i principis del XII quan es comença a escriure les llengües romàniques.

El llatí medieval sobretot en la primera etapa mostra trets d'una llengua viva, com una certa evolució, la creació de neologismes, la introducció de préstecs de les llengües romàniques... Aquesta presenta una gran heterogeneïtat segons el nivell cultural els autors.

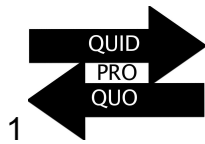
11.6.1.6 LLATÍ HUMANÍSTIC (a partir del segle XV)

Alguns escriptors com Petrarca o Antonio de Nebrija van voler recuperar el llatí com a llengua, tant en l'àmbit escrit com parlat, per això molts d'ells escriuen les seves obres en llatí i també amb la seva pròpia llengua.

11.6.1.7 LLATÍ CONTEMPORANI

Actualment, l'únic país on el llatí és la llengua oficial, és l'Estat del Vaticà, encara que sense adonar-nos, al parlar utilitzem diverses expressions llatines i en l'àmbit

científic molts noms són expressats en aquest idioma.

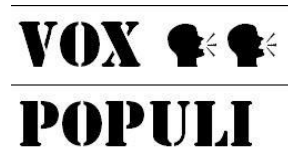
2

3

4

1- “Una cosa per una altra”

2- “Gaudeix del dia”

3- “D’entre els llibres de”

4- “La veu del poble”

Científiques: Espècie, Fèmur, Plasma, Gàmeta...

11.6.1.8 COM S’ESTUDIA ACTUALMENT EL LLATÍ?

El llatí en alguns centres on s’imparteix la ESO, és una assignatura optativa, per tant no hi ha un nombre molt elevat d’alumnes que l’estudien.

LES VOCALS LLATINES

Ā Ē Ī Ō Ū	ā ē ī ō ū	VOCALS LLARGUES
Ă Ĕ Ĭ Ǫ Ŭ	ă ɛ ı ǫ ŭ	VOCALS BREUS

Les vocals llargues són les que es pronuncien durant més temps, en canvi, les vocals breus són les que es pronuncien durant un temps menor. Per exemple si trobem una e llarga és pronunciaria [eee] i una breu [e]. Però hem de parar compte ja que la duració de les vocals, pot variar el significat, com en les paraules mālum que significa dolent i mālum que vol dir poma.

DIFTONGS

ĀĒ	ŌĒ	ĀŪ
Patienti ae	Po e tae	C au sa

Existeix un quart diftong EU que es dona en paraules d'origen grec i en algunes partícules com per exemple Europa o neu

També trobem diftongs com "ei", "oi", "ui", però són o adaptacions del grec com per exemple la interjecció hei! o bé crasis (els adverbis deinde, proinde); aquests són compostos d'inde i les formes cui i huic datius que pertanyen a la flexió pronominal.

SEPARACIÓ DE SÍL·LABES I ACCENTUACIÓ

En llatí l'accentuació és divideix en:

↓

Agudes: — — —

No n'hi han masses; monosíl·labs i algunes paraules.

Ex: **iam**

↓

Planes: — — —

En trobem quan la penúltima síl·laba és llarga, trobem un diftong o hi ha una vocal seguida de dues consonants o més.

Ex: Se/**nes**/co, **Cae**/sar

↓

Esdrúixoles: — — —

La penúltima síl·laba és breu o trobem una vocal seguida de vocal sense formar diftong.

Ex: **Quat**/tu/or, **Pos**/te/a

Paraules variables i invariables

En llatí igual que en altres llengües existeixen dos grups de paraules:

Variables: Aquelles que es declinen segons el cas (funció) que està fent en una oració:

→ Verbs, Adjectius, Substantius i Pronoms.

Invariables: Aquells que es mantenen amb la mateixa forma:

→ Preposicions, Adverbis, Conjuncions i Interjeccions.

Les variables són les que canvien de forma, les veiem enunciatedes, és a dir, escrites en dos casos.

Els casos gramaticals són unes categories de la flexió dels noms, adjectius o pronoms, que fan que la paraula adopti diverses formes segons la funció sintàctica que fa dins l'oració. Principalment hi ha 5:

- ❖ Nominatiu → Subjecte o Atribut
- ❖ Vocatiu → Exclamacions
- ❖ Acusatiu → Complement Directe o Complement Circumstancial
- ❖ Genitiu → Complement del Nom
- ❖ Datiu → Complement Indirecte o Complement Circumstancial de Finalitat
- ❖ Ablatiu → Complement Circumstancial o Complement Agent

* Locatiu (no és molt freqüent) → Complement Circumstancial de Lloc (on?)

Per tant en l'enunciat d'una paraula trobem **el Nominatiu** i **el Genitiu**; també ens ajuda a saber de quina declinació és.

Ex: Domin**us-i**

Man**us-us**

Ara sabem que la primera paraula és de la segona declinació i l'altra és de la quarta i per tant no es declinaran de la mateixa manera.

Hi han 5 declinacions:

1ra Declinació			2a Declinació			3ra Declinació (tema consonant)		
Nom ²⁴	Ros a	Ros ae	Nom	Domin us	Domini i	Nom	Consul	Consules
Voc ²⁵	Ros a	Ro ae	Voc	Domine e	Domini i	Voc	Consul	Consules us
Acus ²⁶	Ros am	Ros as	Acus	Domin um	Domin os	Acus	Consule m	Consules us
Gen ²⁷	Ros ae	Ros arum	Gen	Ros ae	Ros arum	Gen	Consuli i	Consul um

²⁴ Nominatiu

²⁵ Vocatiu

²⁶ Acusatiu

²⁷ Genitiu

Dat ²⁸	Ros ae	Ros is	Dat	Ros ae	Ros is		s	
Abl ²⁹	Ros a	Ros is	Abl	Ros a	Ros is	Dat	Consul i	Consulib u s
			Neutre			Neutre		
			Nom	Bell um	Bell a	Nom	Caput	Capit a
			Voc	Bell um	Bell a	Voc	Caput	Capit a
			Acus	Bell um	Bell a	Acus	Caput	Capit a
			Gen	Bell i	Bell orum	Gen	Capit is	Capit um
			Dat	Bell o	Bell is	Dat	Capit i	Capitib us
			Abl	Bell o	Bell is	Abl	Capit e	Capitib us

3ra Declinació (tema en -i)			4ta Declinació			5na Declinació		
Nom	Host is	Host es	Nom	Man us	Man us	Nom	Re s	Re s
Voc	Host is	Host es	Voc	Man us	Man us	Voc	Re s	Re s
Acus	Host em	Host es	Acus	Man um	Man us	Acus	Re m	Re s
Gen	Host is	Host ium	Gen	Man us	Man uum	Gen	Re i	Re rum
Dat	Host i	Hostib us	Dat	Man ui	Manib us	Dat	Re i	Reb us
Abl	Host e	Hostib us	Abl	Man u	Manib us	Abl	Re e	Reb us
Neutre			Neutre					
Nom	Mare e	Mari a	Nom	Corn u	Corn ua			
Voc	Mare e	Mari a	Voc	Corn u	Corn ua			
Acus	Mare e	Mari a	Acus	Corn u	Corn ua			
Gen	Mari s	Mari um	Gen	Corn us	Corn uum			

²⁸ Datiu

²⁹ Ablatiu

Dat	Mari	Maribus	Dat	Cornui	Cornibus
Abl	Mare	Maribus	Abl	Cornu	Cornibus

Fa tres anys que estudio llatí, nosaltres alternem les explicacions de la història i la gramàtica. El que possiblement m'agrada més, és aquesta última, però tinc molta curiositat pel tema de l'estructura de la família, com es celebraven els naixements, els casaments i les defuncions i l'educació dels nens. Totes aquestes coses tenen punts en comú amb l'actualitat i diferències bastant grans. Però també li hem de donar molta importància ja que és la nostra llengua mare i ens pot resultar més fàcil alhora de comprendre els diferents textos.

Les tècniques que jo donaria als que aprenen llatí serien:

Memoritzar: Aquesta tècnica serveix per les declinacions, aquestes s'han d'aprendre, ja que a diferència de la nostra, es declinen totes les paraules, cadascuna té una terminació diferent.

Practicar: Es necessita molta pràctica per poder aprendre bé aquesta llengua. Encara que per nosaltres pugui semblar fàcil perquè s'assembla al català i al castellà no significa res, si que t'ajuda, però moltes vegades l'estructura que utilitzem o les paraules no són les mateixes que en la nostra llengua. Per tant si es vol intentar comprendre els textos o traduir-los s'ha de practicar fent exercicis. "Audaces fortuna iuuat"!

Interès: Fa referència a la part de la història, tots els temes que pot abastar el llatí, ja que per entendre un esdeveniment que va passar fa molt de temps i que pot semblar molt interessant, cal parar bé les orelles i mostrar que allò que per alguns pugui ser avorrit, per a tu sigui un gran descobriment. Potser quan comences a estudiar llatí pot resultar bastant difícil, encara que s'assembli bastant al català o al castellà, té una temàtica diferent a les paraules, com les 5 declinacions que s'han d'utilitzar per poder construir les paraules adequadament. Cadascuna canvia i si t'has equivocat de terminació ja ho tens malament, potser bastant dur i ja puc dir que no és gens fàcil!!

COMENTARIS DE PERSONES QUE ESTAN ESTUDIANT LLATÍ

Rikke Rising

Jo penso que el llatí no és difícil. Quan jo l'estudiava entenia les normes de la gramàtica, actualment hagués pogut continuar estudiant-lo si hagués estat possible. La cosa més difícil és la gramàtica (al menys és difícil en totes les llengües). No sé si crec que és molt important estudiar-lo però hi ha diversos camps de treball on encara s'utilitza. M'interessa estudiar les llengües i penso que el llatí és interessant, totes les històries de l'Antiga Roma i de l'Antiga Grècia. Són molt emocionants.

Nicolai Savin

Jo trobo que el llatí és més fàcil quan estudiem la cultura i no pas quan es tracten dels textos. M'agrada estudiar-la perquè em complau conèixer coses noves dels avantpassats. El més difícil per mi són els textos i les traduccions. Crec que el llatí és important perquè així aprenem les lleis i tot el que hi ha en el seu entorn i hi ha moltes paraules que provenen del llatí com per exemple els nombres.

11.7 LLENGÜES ROMÀNIQUES

11.7.1 CLASSIFICACIÓ DE LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Les llengües romàniques es classifiquen en nou grups on cadascuna comprèn diversos dialectes. A continuació s'expliquen alguns dialectes dels quals formen part, encara que n'hi ha més:

Llengües iberoromàniques:

Es desenvoluparen en territoris ocupats pels romans cap a l'any 415, és a dir, la península Ibèrica, el sud de les Gàl·lies i el nord de Magreb.

Les llengües oficials de la Península Ibèrica són 4:

Castellà o Espanyol: És oficial en la major part dels països de l'Amèrica Llatina. Té poca varietat dialectal en els registres cultes i es mostra com una llengua molt conservadora.

Gallec: És la llengua parlada a Galícia. Alguns lingüistes la consideren com la mateixa que l'astur-llleonès, ja que hi ha moltes semblances entre elles. De vegades es considerat igual que el portuguès per la seva similitud.

Portuguès: És la llengua oficial de Portugal i cooficial amb el castellà a Galícia, però hi ha molta gent que considera el gallec com a llengua independent al portuguès. Aquestes dues llengües eren la mateixa fins els darrers segles.

Mossàrab: És una llengua extingida al segle XIV situada al sud de la Península, el territori era dominat pels àrabs.

Llengües occitanoromàniques:

Català: És la llengua oficial de Catalunya junt amb el castellà, al País Valencià³⁰ i a les Illes Balears, així com en una petita regió de Múrcia, coneguda com el Carxe; on no és oficial, la franja oriental d'Aragó, Andorra, Catalunya del Nord i l'Alguer.

³⁰ El català adopta el nom de Valencià.

 Aranès: És la llengua pròpia de la Vall d'Aran on es parla juntament amb el català i el castellà. L'aranès és una varietat de l'occità, del dialecte gascó, afí a les varietats de Comenge³¹.

 Occità: Comprèn un conjunt de dialectes anomenats *llengua d'oc*, principalment el nord-occità (llemosí, alvernès, i vivaro-alpí), el mig-occità (llenguadocià, provençal) i el gascó- i coneguts a França amb el nom despectiu de *patués (patois)*.

El català i l'occità eren una única llengua a l'edat mitjana, es van separar entre finals del segle XIII i principis del XIV. Però, dins les variants considerades occità normalment hi ha més diferències amb l'occità llenguadocià que amb el català.

Llengües iberoromàniques (de color groc, verd i blau) a Espanya i Portugal i llengües occitanoromàniques (de color taronja, vermell i morat) a Espanya, Andorra, Cerdanya i França.

Llengües gal·loromàniques:

 Arpità: És el conjunt de llengües situades entre Itàlia (Vall d'Aosta, Piemont), Suïssa (cantons de Friburg, Valais, Vaud i Ginebra) i França (Lió, Savoia). Actualment es troba en perill d'extinció.

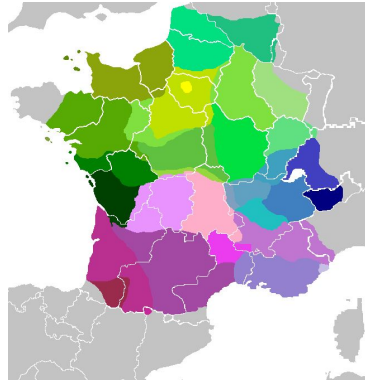
- Llengües d'oïl (entre elles trobem):

 Borgonyó: Parlat a la regió francesa de la Borgonya. Les zones de més vitalitat actualment són Chalon-sur-Saône, Le Creusot, Autun, Morvan i Auxerre-Langres. Està amenaçada.

³¹ Comenge és una regió geogràfica no delimitada oficialment a la zona sud del regió francesa de Migdia-Pirineus.

 Francès: És una llengua amb gran varietat dialectal. És la llengua oficial de França i cooficial a Bèlgica, Suïssa i altres països. És una evolució de diversos dialectes parlats al voltant de París.

 Normand o Jerseyès: Parlat a Normandia i a l'arxipèlag del Canal de la Mànega. Està amenaçada.

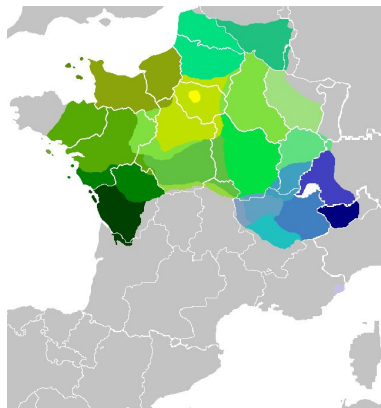

Llengües d'oïl (verd), arpità (blau) i occità (morat).

Llengües retoromàniques:

Rètic: Dialectes romanxs: sursilvà, sutsilvà, surmirà, puter i vallader, formen els cinc dialectes escrits que es parlen a Suïssa (en el cantó dels Grisons).

 Friülés: parlat a la província italiana d'Údine, té l'estatus de llengua regional.

Llengües gal·loitalianes:

 Llombard o Milanès: És parlada al cantó de Ticino de Suïssa. També a Itàlia: la Llombardia, províncies piemonteses de Novara i Verbania, Trentí-Tirol del Sud (província de Trento).

 Piemontès o Turinès: Parlada a la regió del Piemont (Itàlia), concretament a les províncies de Torí, Cuneo, Alessandria, Asti, Vercelli i Biella.

Llengües italomàniques (centre i sud)

 Toscà: Amb més de dos-cents dialectes. El toscà florentí, promogut per Dante en el segle XIII, constitueix la base de la llengua oficial d'Itàlia.

 Sicilià: Parlat a l'illa de Sicília, a la part centre i sud de Calàbria i a la part sud de Pulla (Itàlia).

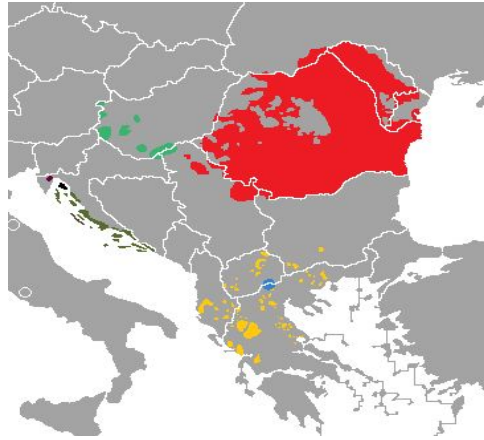

Piemontès (verd), Llombard (verd clar), Tosca (blau cel) i Sicilià (granat)

Llengües balcoromàniques:

Dàlmata: Llengua morta al segle XIX, que es parlava en algunes ciutats costaneres de Dalmàcia (costa de l'actual Croàcia). Amb dues variants principals: el Ragusano, al sud i el Vegliota.

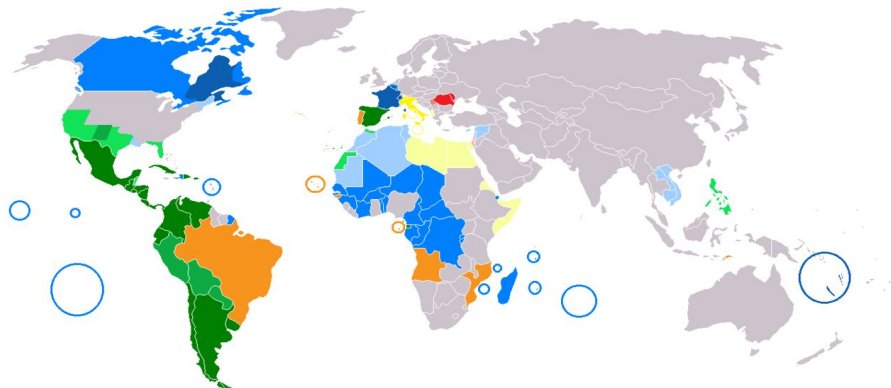
Dacoromanès: Llengua de l'antiga província romana de Dàcia. És anomenat moldau a Moldàvia o romanès a Romania. El superstrat eslau té poca rellevància i el romanès s'assevera com una llengua prou conservadora.

Dàlmata (verd) i Dacoromanès (vermell).

Sard:

 Sard: Parlat a Sardenya. És una de les llengües romàniques més conservadores, pel seu aïllament geogràfic. Ha conegut nombrosos superstrats, dels quals el català i el castellà són els més rellevants. S'hi distingeixen diversos dialectes: Campidanès, Logudorès, que constitueix la llengua considerada clàssica, Nuorès. Els dos últims dialectes mencionats són més arcaïtzants que el primer.

Llengües romàniques escampades arreu del món:

Castellà Francès Portuguès Italià Romanès

Mapa de l'expansió de les llengües romàniques principals.

El castellà és l'idioma més parlat entre elles, ja que, també la utilitzen a Amèrica del Sud, Amèrica Central i Mèxic.

11.8 ORIGEN DEL CATALÀ

DEL SEGLE XV FINS A LA RENAIXENÇA

Quan es va morir el rei Martí l'Humà al 1410 no va deixar descendència, aleshores el seu successor va ser Ferran d'Antequera de la dinastia castellana dels Trastàmara. Alguns creuen que aquest fet va provocar la decadència del català però en realitat, el segle XV és el més destacat de la literatura catalana.

La Poesia

En la poesia del segle XV es va voler trencar amb la poesia trobadoresca i així doncs, també amb l'occità però aquest encara hi era present.

Destacà l'escriptor Ausiàs March qui fou el precursor d'aquesta ruptura, ja que en la seva obra poètica formada per més de deu mil versos només es troben una vintena d'occitanismes, per tant abandona la influència dels trobadors provençals i escriu generalment en català.

La Narrativa

En aquesta època trobem novel·les destacades com *Curial e Güelfa* probablement escrita entre 1435 i 1462 per un autor anònim i on s'hi troben influències de l'ambient i del lèxic franceses i italianes.

Tirant lo Blanc escrita entre 1460 i 1490 per Joanot Martorell, és una novel·la diversificada: cavalleresca, històrica, psicològica... Fa servir influències de fonts tan orals com escrites: espanyoles, artúriques, clàssiques...

Al segle XV apareix la "valenciana prosa" que és un estil d'escriptura caracteritzat per la bellesa i sofisticació, amb calcs llatins que ens aboca a una retòrica barroca, també anomenada "prosa d'art". L'autor més rellevant és Joan Roís de Corrella qui va escriure la *Tragèdia de Caldesa*.

SUBSTITUCIÓ DE LA LLENGUA

Entre els segles XVI i XVII, el català seguia sent la llengua d'ús popular en diversos àmbits com en l'administració, en l'església, en l'escola... Encara que el castellà es va introduir en els territoris catalans.

Van haver diversos factors que hi van influir com:

- El casament dels Reis Catòlics.
- Alguns escriptors catalans van passar a escriure en castellà com Joan Boscà.
- En la impremta els llibres en castellà desplaçaran els escrits en català.
- La Guerra dels Segadors (1479-1516) on es van perdre diversos territoris com el Rosselló i l'Alta Cerdanya i es va prohibir el català.

LA DECADÈNCIA DEL CATALÀ

Entre els segles XVI, XVII i XVIII es produeix una decadència del català a favor del castellà, tot i que hi ha alguns autors com Francesc Vicenç Garcia o Joan Ramis que seguiran escrivint en català.

Quan a l'any 1700 Carles I morí sense successor, es produeix la Guerra de Successió, entre els partidaris de Carles d'Àustria i els de Felip d'Anjou; el resultat va ésser la victòria del segon. El guanyador va promulgar els Decrets de Nova Planta on el català deixava de ser la llengua oficial de Catalunya, prohibint el seu ús a les escoles, als tribunals civils i eclesiàstics, al teatre...

DE LA RENAIXENÇA FINS A L'ACTUALITAT

Durant la primera meitat del segle XIX, el català seguia estant apartat i era el castellà, la llengua més utilitzada. En canvi, a la segona meitat apareix la Renaixença catalana i el catalanisme polític que s'enfrontarà al centralisme de Madrid. Una de les precursoras d'aquesta lluita idiomàtica és la burgesia que torna a adoptar el català com la seva pròpia llengua.

La Renaixença

La Renaixença és un moviment literari nascut el 1833 amb la publicació de *l'Oda a la Pàtria* de Bonaventura Carles Aribau i arriba a la seva fi l'any 1877 quan Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà triomfen als Jocs Florals. Destaca per ésser creat per la burgesia i va ser influenciat pel Romanticisme. El seu nom sorgeix de la voluntat de

fer renéixer el català com a llengua literària i de cultura de segles de diglòssia respecte al castellà.

Els Jocs Florals va ser un certament literari dut a terme a Tolosa l'any 1323 fins al 1484, i van sorgir diversos autors com Jacint Verdaguer amb l'obra l'*Atlàntida* en prosa, Àngel Guimerà i Frederic Soler en teatre i la novel·la ressorgí amb Narcís Oller. Els premis que es donaven eren la Flor Natural, l'Englantina d'or i la Viola d'or i argent a part d'altres premis extraordinaris.

Fotografia dels 3 premis dels Jocs Florals.

Al segle XIX es va mostrar l'interès per estudiar. A l'hora de buscar un model de llengua, van sorgir dues tendències lingüístiques: el català "acadèmic" era un català arcaïtzat allunyat de la llengua empobrida i castellanitzada del moment i la d'aquells que defensaven "el català que ara es parla", el de la gent del poble encara que tingués castellanismes.

Es va voler elaborar un diccionari així com unir els dos models de llengua; el culte i el popular, eliminant els barbarismes del lèxic. Destacà Pompeu Fabra que va ser un dels pilars en la codificació lingüística del català.

Quan Franco va guanyar la Guerra Civil (1936-1939), el català va quedar frenat. Van ser eliminades diverses entitats com el Parlament de Catalunya i la Generalitat de Catalunya. Aquesta llengua només es parlava en l'àmbit familiar, ja que el castellà va ser l'idioma utilitzat en l'ensenyament, l'administració i els mitjans de comunicació. Després de la mort del dictador es va iniciar un procés de recuperació de la llengua, es va restablir la Generalitat de Catalunya, la Generalitat valenciana i el Consell

Insular a les Illes Balears.

Gràcies a la creació a l'ensenyament i a l'establiment de nous mitjans de comunicació en català com TV3 Catalunya Ràdio i nous diaris, el coneixement del català en els diversos àmbits.

TV3 és el principal canal de televisió de Catalunya, és el segon canal autonòmic que es va instaurar a Espanya després de ETB1 de Euskal Telebista i el primer en emetre exclusivament en català. La primera emissió en proves va tenir lloc el 10 de setembre de 1983 encara que la programació no va començar fins el 16 de gener de 1983.

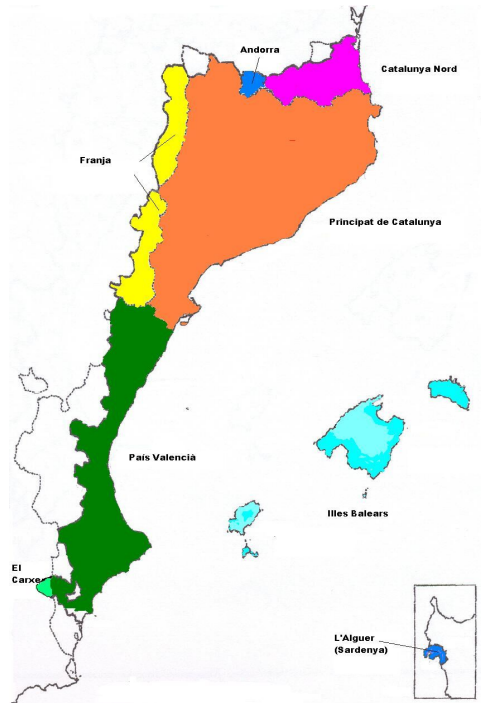

Logotips de la cadena TV3 dels anys 1983, 1993 i 2005 respectivament.

Avui en dia hi ha una certa preocupació sobre l'extensió del català ja que la majoria de cadenes de televisió, diaris, revistes... són en castellà, en canvi, la llengua de la ciència i de la tecnologia és l'anglès.

Actualment el català és parla a Catalunya, al País Valencià, a les Illes Balears, Andorra i l'Alguer.

PRIMERS TESTIMONIS

Les Homilies d'Organyà són uns fragments de vuit fulls de pergami que conté sis sermons corresponents al període quaresmal, descobert a la rectoria d'Organyà (Alt Urgell) per Jaume Miret Sans al 1905 (encara que ell mateix va escriure que va ser al 1904). És un dels documents més antic escrits en català. Són la traducció al català d'uns sermons escrits en occità i mostren l'ús de la llengua catalana en la predicació adreçada al poble. Es diu que van ser escrites entre el final del segle XII i el començament del XIII i la particularitat del llenguatge fa pensar que és del temps del rei Pere I el Catòlic (1196-1213). Les homilies d'Organyà s'inspiren en les canòniques augustinianes i el text és escrit en català no provençalista, encara que es troben algunes paraules poc conegudes en la llengua catalana.

El manuscrit original no es troba a Organyà (aquí s'exposa una reproducció) sinó que es troba a la Biblioteca de Catalunya.

Reproducció reduïda de la primera pàgina de les Homilies.

També destaquen les Homilies de Tortosa és un llibre litúrgic on es recullen diverses homilies redactades entre el segle XII i XIII, predicades durant la missa. Les dues homilies tenen una de comuna la del Dimecres de cendra.

Forum Ludicum és datat de finals del segle XII principis del XIII i es tracta d'una traducció d'un codi de lleis visigòtic.

COMENTARIS DE DUES PERSONES QUE ESTUDIEN EL CATALÀ

Franceline Husson

Jo trobo el català "fàcil" per aprendre. M'agrada molt estudiar-lo sobretot practicar-lo oralment. Per mi el més dur és l'accentuació, com a l'espanyol, alguns sons es pronuncien de manera diferent segons el seu lloc en una frase com la o i també la lletra "ll" és bastant dura per pronunciar, jo no puc dir Valls correctament. Em sento molt orgullosa d'estudiar aquesta llengua i em serveix molt a Catalunya i també ajuda molt socialment. Penso que totes les llengües són importants. Jo no estudio una llengua perquè sigui molt propagada sinó que ella m'agrada. Sinó, jo hauria estudiat filologia anglesa a la facultat i no estaria aquí.

Kevin Barzola

El català no és gaire difícil, ja que és molt semblant al castellà, però la fonètica és una mica més complicada i això fa que el seu nivell de dificultat augmenti. M'agrada estudiar-la perquè és una manera d'adaptar-me a la llengua del lloc en el qual visc. Crec que el més difícil és la fonètica ja que és molt diferent al castellà. L'hem

d'estudiat perquè totes les llengües són importants, a més a més si vius en un lloc on parlem un altre idioma és important adaptar-se. Aquesta la utilitzo diàriament al Centre on estudio, tots els llibres i tot el que expliquen els mestres estan en català.

11.9 ORIGEN DEL CASTELLÀ

El castellà després de separar-se del llatí comprèn diverses etapes:

1. CASTELLÀ MEDIEVAL (FINS EL SEGLE XV)

Mapa de les diverses llengües que hi havia l'any 1000 (s.X).

Les diverses variants del llatí es van anar convertint en dialectes propis dels territoris determinats: podem trobar el gallec-portuguès, l'astur-leonès, el castellà, el basc, el navarro-aragonès, el català i les parles mossàrabs (territoris dominats pels àrabs).

Tots aquests dialectes es van mantenir en el mateix nivell però per raons polítiques i militars, el regne de Castella es va imposar a altres regnes i va anar reconquerir els territoris que havien pertangut als àrabs. Això va provocar que el castellà s'extengués de nord a sud i del centre als costats. Alguns dialectes es convertiran en llengües, altres quedaran com a dialectes i la resta desapareixen.

En aquesta època es quan hi ha l'evolució del romanç al castellà a mesura que van passant els segles, però no es pot afirmar que la característica sigui medieval ja que sorgeix, es desenvolupa i desapareix durant els segles X al XV. Hi ha diversos trets característics:

Es manté el so de la "F", es van introduir diversos gal·licismes procedents dels

francesos que feien el camí de Santiago com “doncella”, “hostal”... En el segle XV per influència dels humanistes, es van incloure italianismes: “belleza”, “soneto”...

2. ESPANYOL CLÀSSIC (SEGLES XVI-XVII)

En els segles XVI i XVII el castellà es va difondre per Europa i Amèrica a causa de les conquestes militars i la colonització de l'imperi espanyol sota els regnats dels Àustries.

L'espanyol va desplaçar el llatí com a llengua de cultura. En aquesta època (Segle d'Or), el castellà aflora dins la literatura en tots els gèneres: poetes com Garcilaso de la Vega o San Juan de la Cruz, obres en prosa com *El Lazarillo de Tormes* o *Don Quijote*, les comèdies de Lope de Vega o Calderón de la Barca són unes de les millors mostres d'una legió d'escriptors que utilitzen el castellà com a llengua literària. Els trets característics de l'espanyol clàssic com la pèrdua de la F: FIERRO > HIERRO > ØIERRO, desapareix el verb haver amb el significat tenir, s'incorporen cultismes, italianismes, paraules pròpies dels indígenes americans com tabac, patata, huracán...

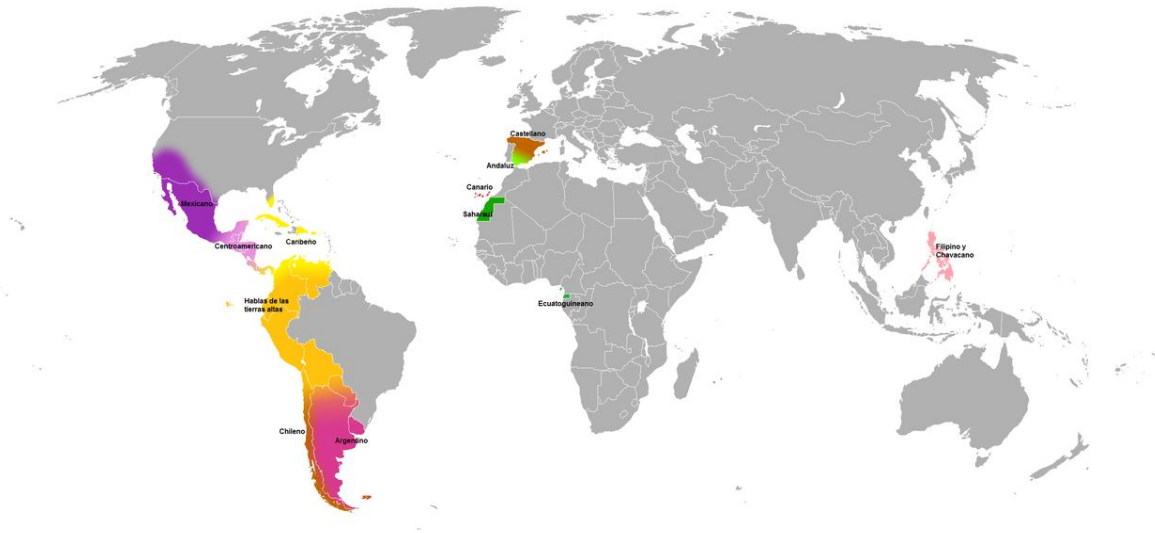
3. ESPANYOL MODERN (SEGLES XVIII-XIX)

L'espanyol parlat en el segle XVIII era molt semblant a l'actual. En aquest període es preocupen per les normes i les regles de la llengua com demostra la fundació de la Real Academia de la Lengua al 1713, aquesta va publicar el Diccionario de Autoridades (1726-1739), la *Ortografía* (1741) i la *Gramàtica* (1771). L'idioma destaca per la introducció dels gal·licismes o amb nous termes de formació culta. L'arribada dels Borbons va permetre incorporar nombrosos gal·licismes com modista buró, necesser... La maduració de les ciències per l'impuls de la il·lustració va introduir un nou vocabulari amb paraules com termòmetre, vacuna, microscopi, també termes relacionats amb el pensament: filantropia, tolerància. En el segle XIX amb la influència del costumbrisme s'introdueixen paraules d'ús popular i inclús argòtic: chaval, parné, endiñar.

4. ESPANYOL ACTUAL (SEGLE XX FINS AVUI)

L'espanyol és una de les llengües més importants amb uns 400 milions de parlants arreu del món. Sense comptar Espanya el continent on es parla més l'espanyol és a

Amèrica del Sud.

En aquest mapa observem els diferents països que tenen una variant de l'espanyol.

L'espanyol com moltes llengües està influït per altres idiomes. Ja siguin anglicismes: esmoquin, sándwich, email, futbol, hobby, junior..., gal·licismes: frac, argot, amateur, rol, hotel, debut..., germanismes: toalla, estribo, brindis, yelmo, blanco, ropa..., italianismes: espagueti, capricho, escopeta, fragata, novela, ópera... o lusitanismes: biombo, carabela, caramelo, mejillón, andeja, mermelada...

TESTIMONIS DEL CASTELLÀ

Nodicia de Kesos o Document de Kesos és un escrit en romanç que va aparèixer a prop de Lleó datat entre els anys 974 i 980. Es considerat com un dels textos més antics que es pot considerar en la evolució de les llengües romàniques peninsulars, encara que alguns lingüistes creuen que hi ha més de 100 testimonis més antics que aquest.

El text és una simple nota de caràcter funcional: és un inventari de formatges que va fer el monge reboster en el Monestir dels Sant Just i Pastor, en el poble La Rozuela molt a prop de Lleó. Ramon Menéndez Pidal el va datar del 956 encara que altres com J.M Fernández Catón del 974-975 per una referència que es troba en el text, concretament la menció d'una visita del rei Ramir III.

La importància que té aquest text es que és una anotació en un romanç molt

primitiu. El reboster va tenir que improvisar ja que no tenia cap model, fent-ho de manera lliure i espontània. Actualment es troba a l'arxiu catedràtic de Lleó.

VALPUESTA

Valpuesta és un poble situat a la província de Burgos a la comunitat de Castella i Lleó.

Es diu que l'aparició del castellà va tenir lloc a la vall de Valdegovia. Allí es va aixecar un monestir als voltants de la Reconquista, uns monjos amanuenses van escriure el cartulari més antic de la Península Ibèrica.

Segons diverses afirmacions el primer testimoni escrit del castellà no es situa a La Rioja al segle XI sinó a Castella i Lleó al segle IX, aquest estudi compta amb la benedicció de la Real Academia Española .

La investigació afirma que els documents més antics es trobaren al monestir de Valpuesta, que inclouen paraules en castellà, oracions on el llatí anava desapareixent i es podia apreciar l'ordre lògic del nou idioma.

Actualment filòsofs i paleògrafs de l'Institut Castellà i Leonès de la Llengua han enretirat les 3 falsificacions i han acreditat la validesa dels 184 documents restants.

CARTULARIS DE VALPUESTA

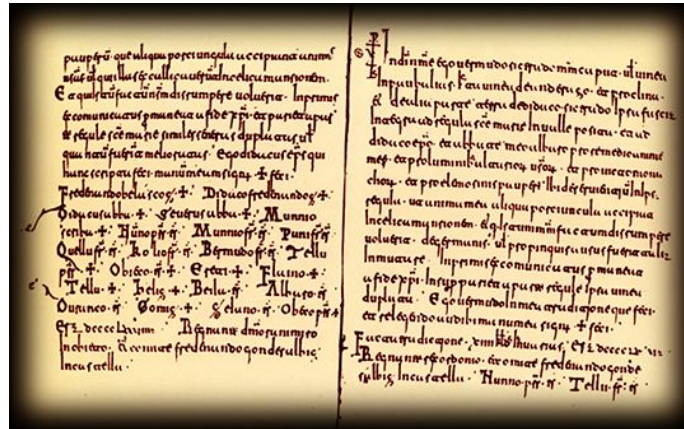
Els cartularis de Valpuesta són una sèrie de documents del segle XII que, a la vegada, són còpies d'altres documents, alguns d'ells del segle IX. Són diversos manuscrits on es van copiar documents dels archius de la corona, dels monestirs que tracten de donacions, judicis, ventes, canvis... Els més antics daten dels anys 804, 844, 864 i 875.

Són dos cartularis amb els mateixos textos:

El més antic s'anomena gòtic ja que la majoria d'ell està escrit en lletra visigòtica.

L'altra rep el nom de gal·licà per estar escrit en lletra gal·licana o també anomenada carolina.

És el mateix text, però el segon llatinitza algunes expressions castellanques del gòtic.

Imatge dels Cartularis de Valpuesta

Monestir de Valpuesta

SAN MILLÁN DE LA COGOLLA

San Millán de la Cogolla es un municipi situat a la comunitat autònoma de La Rioja. Ubicat al peu de la serra de la Demanda. Destaca el Monestir de San Millán de la Cogolla, que va donar origen al poble, amb dues seus: la més antiga, San Millán de Suso habitat entre el segle VI i XI i San Millán de Yuso fundat en 1053 com a nova seu de la comunitat monàstica i habitat des de llavors. Igual que Valpuesta es considera el lloc originari del castellà.

GLOSES EMILIANENSES

El primer text escrit en castellà que es coneix apareix en un còdex de les Gloses Emilianenses pertanyen al Monestir de San Millán de Yuso, i està datat l'any 1040. En un dels seus paràgrafs apareixen unes frases en les que el comentarista tradueix del llatí a la nova llengua romanç les seves anotacions al marge. Es tracta d'un

castellà incipient, que respon a la necessitat de traduir els textos eclesiàstics en llatí per apropar-los a la parla comú, a la nova llengua que parla el poble. Tres segles més tard, un altre monge de Sant Millán, Gonzalo de Berceo, va ser el primer en donar ús literari a aquesta evolució del llatí. Es considera que és el primer autor que atorga al castellà una condició de llengua culte, més enllà de la parla popular.

Gloses Emilianenses

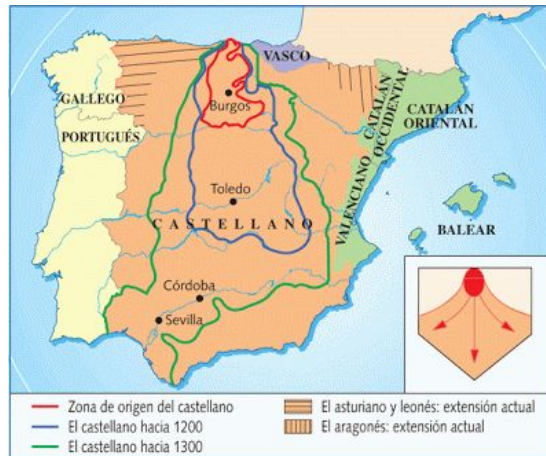
Monestir de Suso

Monestir de Yuso

En aquest mapa observem l'extensió del castellà en els diversos anys:

EI CAMÍ DE LA LLENGUA CASTELLANA

El camí de la llengua castellana és una ruta centrada en l'origen i l'expansió de la llengua castellana. Es tracta d'un recorregut que permet, a través de la llengua i de la literatura, conèixer la cultura, la història, l'arquitectura, les tradicions i la gastronomia dels llocs que condueix aquest camí on quatre d'ells són Patrimoni de la Humanitat.

L'itinerari comença als Monestirs de Suso i Yuso, a San Millán de la Cogolla (La Rioja), on es diu que apareixen les primeres paraules escrites en castellà, presents a les Gloses Emilianenses. Segueix a Santo Domingo de Silos (Burgos) amb les Gloses Silenses que són comentaris aclaratoris a textos llatins, van ser trobats en el mateix monestir del poble. Es possible que siguin una mica més posteriors al manuscrit que conté les gloses de San Millán i actualment es poden trobar al British Library de Londres. Travessa Valladolid, al voltant de la Cort on es va desenvolupar

una rica vida cultural que va tenir molt a veure amb l'arribada del castellà al Nou Món. Arriba a Salamanca, on Antonio de Nebrija va escriure la primera Gramàtica castellana en Llengua Espanyola. Passa per Àvila, on trobem els màxims exponents de la literatura mística, Santa Teresa de Jesús i San Juan de la Cruz. I finalment acaba a Alcalà de Henares, ciutat natal de Miguel de Cervantes.

Imatges d'Alcalà d'Henares (2015)

Placa del Camí de la Llengua Castellana, situada a San Millán de la Cogolla (2015)

COMENTARIS DE DUES PERSONES QUE ESTUDIEN CASTELLÀ

Aisling Finucane

No trobo que el castellà sigui dur perquè penso que parlant italià i francès m'ajuda ja que provenen del mateix origen. M'agrada molt estudiar-la, és un de les meves assignatures preferides a l'escola. Vaig començar al setembre i crec que el més complicat és l'accent perquè l'has de posar en certes paraules. El castellà és una llengua casual i lliure sempre l'havia volgut estudiar. Penso que és una llengua molt

important perquè es molt bonica i es parlada en molts països del món, quan l'estudio gaudeixo molt.

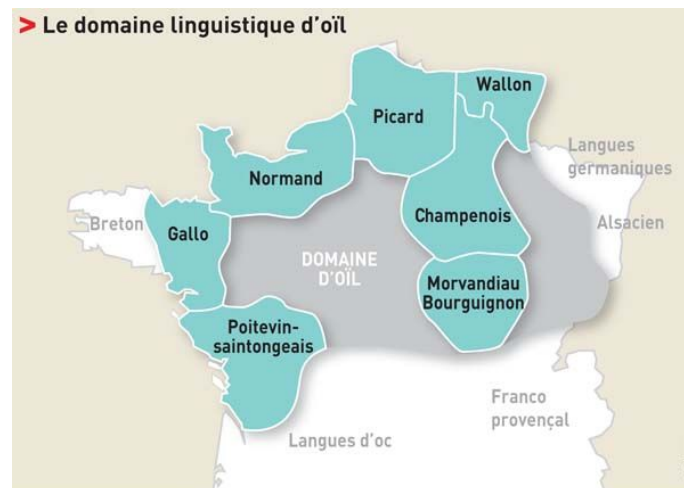
Adrián Florea Vasile

Crec que el castellà no és difícil. No m'agrada estudiar aquesta llengua ja que no m'agrada l'assignatura. Per mi el més complicat és la literatura i els accents, la he d'estudiar perquè és obligatòria. Penso que l'hem d'estudiar perquè és la llengua oficial del país on visc i per tant l'he d'aprendre. La utilitzo cada dia, la parlo i l'escric i això em permet practicar-la i m'interessa molt la seva història.

11.10 ORIGEN DEL FRANCÈS

FRANCÈS MODERN (S.XVIII- ACTUALITAT)

Es diu que a principis de la Revolució Francesa, només una quarta part de la població de França parlava francès, ja que la resta ho feien amb llengües regionals.

Al nord es parlava les llengües d'oïl, al sud les llengües d'oc, formes regionals de l'occità com el bretó, l'euskera, el català, l'arpità, el flamenc... Es volia crear una sola llengua francesa i així eliminar els altres dialectes d'oïl.

DIALECTES PATOIS

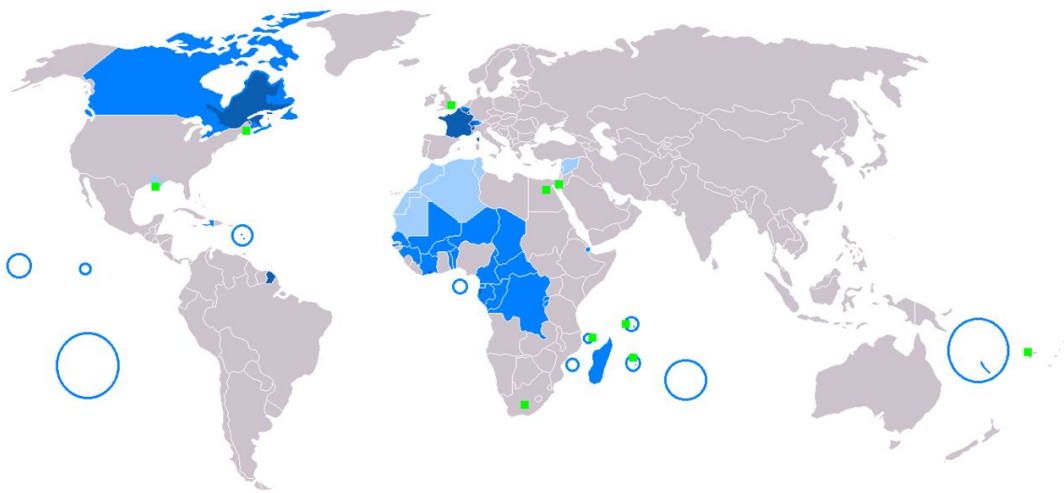
En el segle XIX, hi havien unes llengües anomenades despectivament "patois" que eren considerades inferiors i aquestes eren l'occità-gascó, franco-provençal. Mentre que el francès estàndard, era la llengua que era parlada en l'ús quotidià en el sud i

l'est del país.

A finals del segle, la llengua regional era utilitzada per la majoria de la població però després de 60 anys va caure en desús, però la meitat d'ella l'entenia, 15 anys després va caure per sota del 10 %.

EL FRANCÈS ACTUALMENT

Avui en dia, el francès és utilitzat per 274 milions de persones en el món. És el desè idioma més parlat per parlants nadius i la segona llengua en les relacions internacionals, ja que hi ha molts països que l'utilitzen com a llengua oficial com Níger, República Centreafricana, Ruanda, Senegal, Seychelles, Suïssa...

Països on es parla francès en 2006.

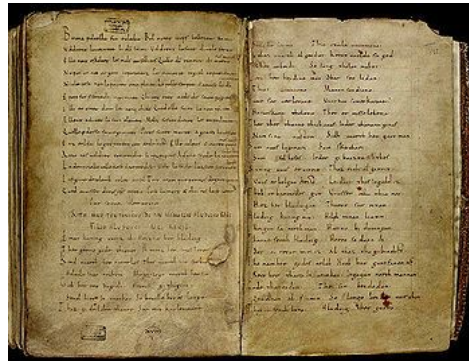
TESTIMONIS DEL FRANCÈS

Els Juraments d'Estrasburg són uns juraments d'ajuda mútua prestats el 14 de febrer de 842 entre dos néts de Carlemany contra el seu germà, en aquest text es veu com una llengua diferent al llatí. Van ser declarats i redactats en aquest protofrancès i en llengua germànica per cada un dels monarques en la llengua de l'altre i després per les seves tropes perquè tothom l'entengués.

Pro dō amur & p'p'ri an'poblo & n'rō comū
 saluamēto d'ist di p'n a uant' in quatuor
 saur & podir medunat' s'isaluat'ico .
 est meon fradre karlo . & in ad iudha .
 & in cad huna cosa . sicut om p' dret son
 fradra saluar d'ist . Ino quid il muatro
 si faxat' . Et ab iud her nul plaid nuquā
 prindrai qui meon uol est' meon fradre
 karlo in damno s'it .

Fragment del Jurament d'Estrasburg

Seqüència de Santa Eulàlia data del 880-881, és el primer text literari escrit en romanç que donaria lloc al francès. Està dedicada a Santa Eulàlia de Mèrida i s'inspira en un himne d'un poeta llatí cristià anomenat Prudenci.

Imatge de la Seqüència de Santa Eulàlia.

COMENTARIS DE DUES PERSONES QUE ESTUDIEN FRANCÈS

Jasna Lesnak

Penso que el francès és difícil però no exageradament. Pensava que en seria més. Estic contenta perquè veig que avanço bastant millor del que m'imaginava (gràcies al coneixement previ del català). La seva pronunciació és molt bonica. També el professor ens va descobrir música bonica en francès que no coneixia.

El més difícil és intentar pronunciar correctament. Estic orgullosa quan l'estudio. Estic descobrint un altre món nou. Em sento una mica més culta. Penso que hem d'estudiar el francès, ja totes les llengües són boniques i importants. Però no cal imposar només una, cadascú pot escollir les que vulgui aprendre. El francès em

serveix en el meu dia a dia, després d'haver acabat el primer curs d'EOI ja la utilitzo regularment a la feina (treball amb el patrimoni històric i turisme). Aquesta també era la raó principal per haver començat a estudiar-la. Ara per falta de temps ja no podré seguir estudiant el nivell 2 de l'EOI, però faré uns cursos més petits per aprendre'n una mica més i per no perdre el que ja he après.

Malika Ait Idir

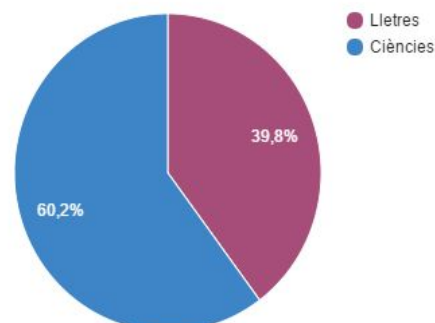
El francès no és molt difícil perquè s'assembla una mica a l'espanyol. M'agrada estudiar aquesta llengua ja que és molt bonica. El més difícil és la fonètica perquè no és el mateix quan has d'escriure que quan has de parlar i el francès serveix cada dia perquè en la televisió parlen aquesta llengua o per exemple quan viatges a França. Penso que aquesta és important perquè vivim en una zona turística.

11.11 ENQUESTA

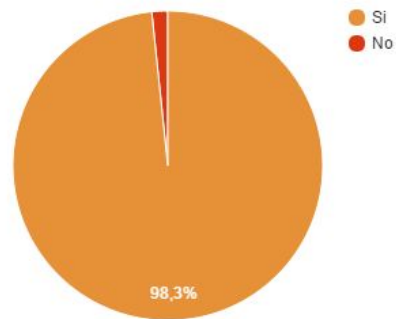
He realitzat una enquesta formada per 12 preguntes i contestada per 180 persones de diverses edats on hi han hagut diferents resultats. Aquesta tracta de la repercussió que tenen els idiomes i també del coneixement i de la importància del llatí. M'agradaria destacar diverses preguntes, ja que m'han sorprès els resultats d'alguna d'elles. He fet gràfics per mostrar els percentatges:

La primera pregunta que m'interessa destacar és el fet d'escollir una opció entre ciències i lletres, per quin camp la gent es descanta més i si és important aprendre idiomes i per què?, els resultats són els següents:

Escull una opció:

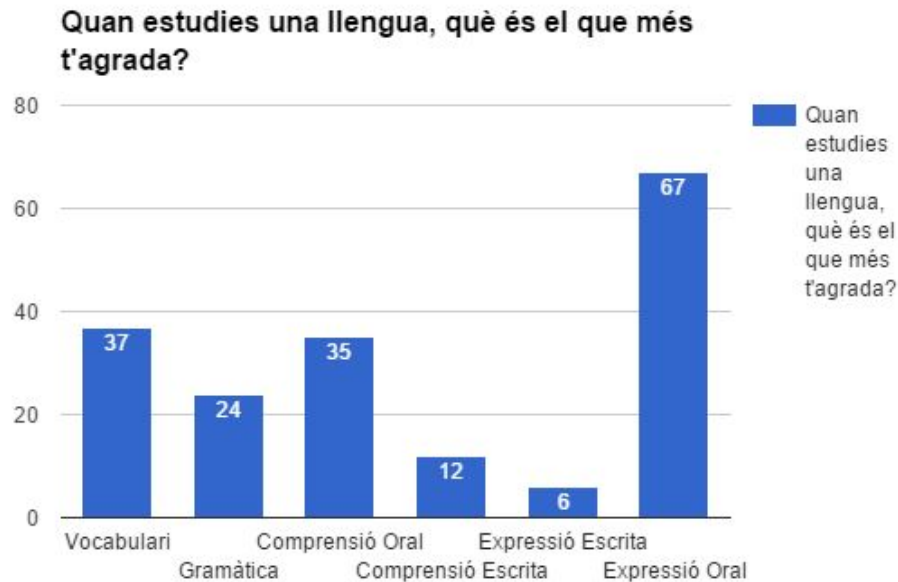

Creus què és important aprendre idiomes?

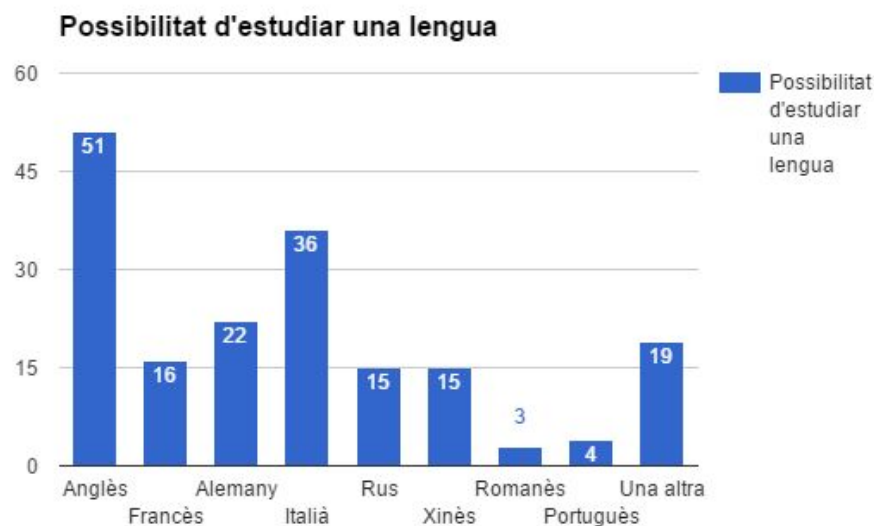

Observem que hi ha més gent en l'àmbit de les ciències, exactament un 60,2% enfront de les lletres, un 39,8% i en la pregunta de si és important aprendre idiomes, només tres persones han dit que no. Destacaria diversos comentaris de perquè ho és: <<Et permet viatjar ,treballar en uns altres països ,sobretot en aquest moment en que l'oferta laboral està tant malament i s'ha de marxar fora del país per poder treballar>>, <<Perquè vivim en un món globalitzat que cada cop saber més idiomes és més important i t'obre més portes, especialment en el terreny laboral. També per realització pròpia per poder viatjar a qualsevol país i poder entendre l'idioma>>, <<Per aprendre i comprendre cultures, comunicar-se amb persones de diferents parts i obrir-se portes en el món laboral. A banda, jo sempre he estat un apassionat de les llengües i per aquesta raó encara m'agraden més>>, <<Perquè ens permet comunicar-nos amb la resta de la gent i ens obre moltes portes del món laboral. Crec que és un veritable repte aprendre un idioma nou i podem sentir-nos orgullosos de la capacitat que tenim>>. Els que han dit que no m'ha sobtat molt la seva resposta: << Perquè no sé>>, <<És una pèrdua de temps i de diners>>. Crec que aquesta gent no s'ha parat a pensar la importància que tenen les llengües.

La següent, fa referència a l'apartat que més ens agrada quan estudiem una llengua i clarament ha guanyat l'expressió oral, és a dir, practicar parlant i comunicar-se amb persones natives per poder desenvolupar-la més.

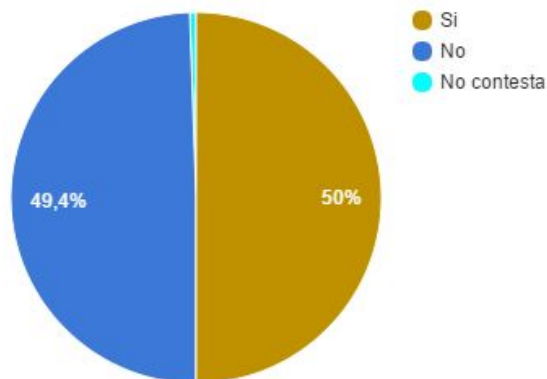
Sempre hi ha la possibilitat d'aprendre una llengua i si la tinguéssim, la més sol·licitada seria l'anglès seguit de l'italià. També sobresurten la voluntat d'estudiar el gallec, el sànscrit, el japonès, l'àrab...

Un 50 % creu que és realment important estudiar el llatí i que té una gran repercussió, ja que és la base de les llengües romàniques i ens pot ajudar a comprendre el nostre idioma. Encara que els que diuen que no, ho argumenten dient que és una llengua morta o és una minoria on es parla, en el Vaticà.

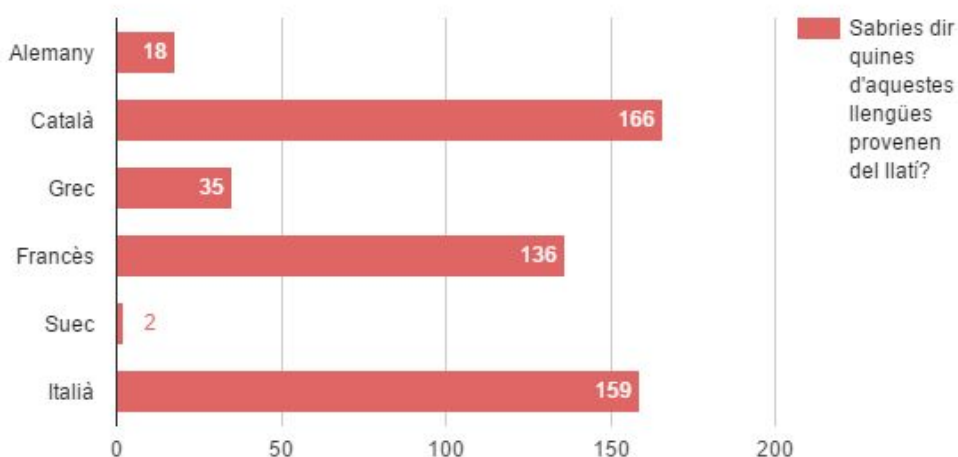

Creus què és important aprendre llatí?

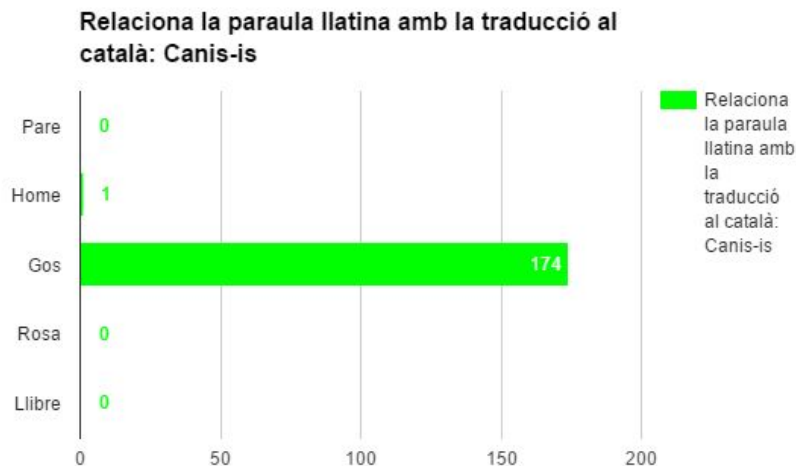
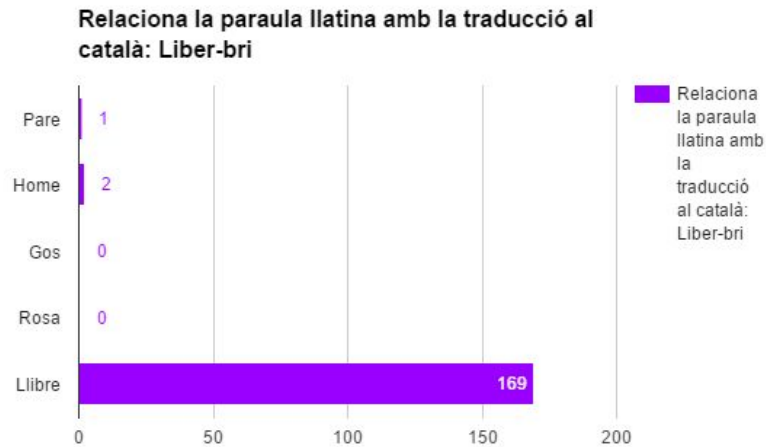
Després de les preguntes d'opinió he volgut fer una mena d'examen per veure el coneixement que tenen les persones sobre el llatí, els resultats han sigut molt bons, ja que aquestes tenen consciència de la importància del seu origen, per la creació d'altres llengües com són el català i el castellà i el fet de no estudiar llatí, que són un total de 93 persones i no significa que no n'hagin sentit a parlar algun cop. Volia que m'assenyalessin quines de llengües següents provenien del llatí, de les nou que hi ha vaig voler posar-ne 3 i han estat encertades encara que el grec ha estat un dels idiomes que ha fet més la guitza.

Sabries dir quines d'aquestes llengües provenen del llatí?

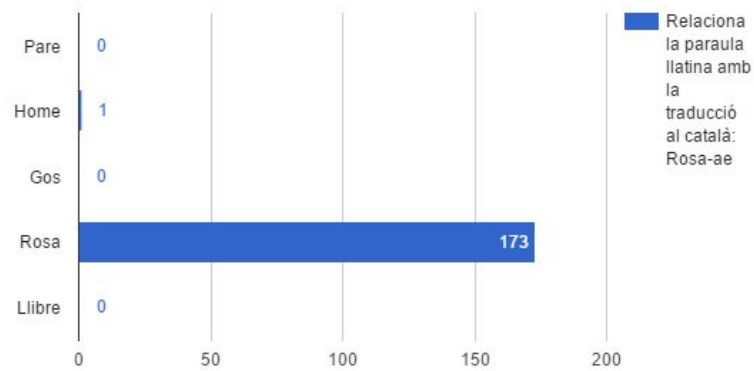

També he preguntat si coneixien algunes expressions o paraules llatines. M'he interessat per aquest tema, perquè a vegades les diem sense adonar-nos car estan incorporades en el nostre llenguatge. Exemples d'aquestes són: "Inri", "carpe diem", "rosa", "veni vidi vici", "alea iacta est", "ab ovo", "ultimatum", "opus dei"...

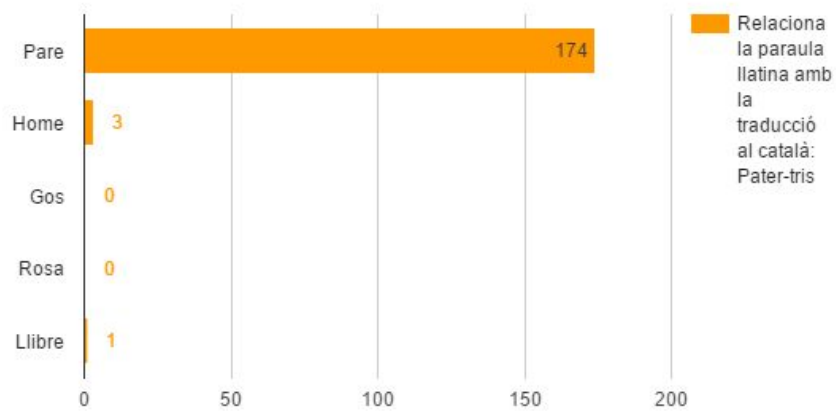
Finalment l'última és la que m'agradaria destacar més, m'ha servit per posar a prova el nostre coneixement i sense saber llatí poder-les relacionar amb l'ajuda del català.

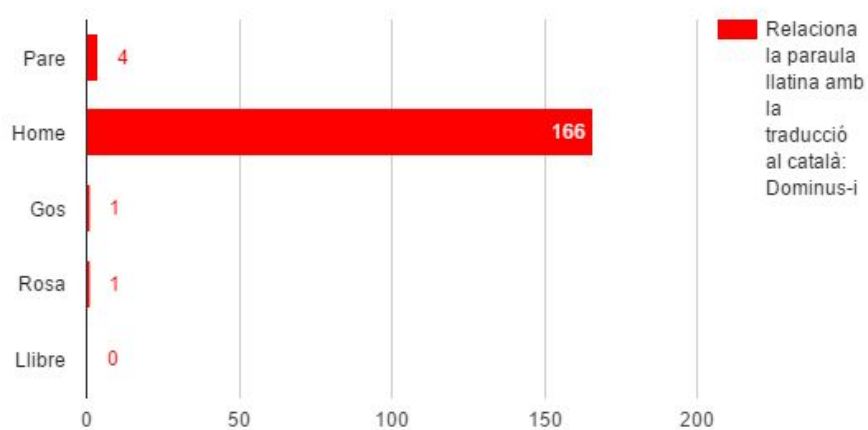
Relaciona la paraula llatina amb la traducció al català: Rosa-ae

Relaciona la paraula llatina amb la traducció al català: Pater-tris

Relaciona la paraula llatina amb la traducció al català: Dominus-i

11.11.1 CONCLUSIONS SOBRE L'ENQUESTA

He pogut observar gràcies a aquesta enquesta que la gent té consciència de què va significar l'aparició del llatí i de la seva importància, però no sol d'aquesta sinó de les llengües en general i es verdaderament important aprendre-les pel nostre futur, on cada vegada és més complicat trobar treball en el nostre país i amb aquestes ens poden obrir les portes en altres països i poder-nos comunicar amb gent d'altres llocs. Personalment des de ben petita he volgut aprendre idiomes perquè és la millor activitat que és pot fer en el temps lliure i això ens fa adonar-nos de la gran capacitat que tenim. Actualment estic aprenent sis idiomes, encara que se'm fa una mica difícil ja que a vegades tinc un gran embolic dins del cap, estic orgullosa de dir que sé aquests idiomes.

11.12 BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

11.12.1 LLIBRES

(Autor, títol del llibre, editorial i any)

Joan Alberich, Joan Carbonell i Bàrbara Matas, "Llibre Castellnou 1r de batxillerat Llatí", Castellou (2008)

Édouard et Jean Bourciez, "Phonétique française", librairie klincksieck (2006)

"Las mejores rutas por La Rioja en coche", Racc i edicions 62 (2005)

Adriana Rigutti, Isabel Ortiz, Myriam Sayalero, "Atlas Ilustrado de Anatomía", Susaeta (2003)

J.M Blecua, P. Navarro, M.J Valls i P. Villar, "Libro lengua castellana y literatura 1o de Bachillerato", Cruïlla (2011)

11.12.2 PÀGINES WEB

<http://definicion.de/lengua/>

http://www.banrepcultural.org/blaavirtual/ayudadetareas/comunicacion/lengua_y_lenguaje

<http://lalengua.info/2007/05/que-es-la-lengua/>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Inscripci%C3%B3_Duenos

<http://xtec.cat/~sgiralt/labyrinthus/roma/lengua/accent.htm>

<http://aliso.pntic.mec.es/agalle17/latin/verba/leyes.html>

<http://www.jbrignone.com.ar/latinsonidos.html>

<https://sites.google.com/site/recursosclasicas1/lexico-latino-y-su-evolucion/cambios-foneticos>

<http://xtec.cat/~sgiral/labyrinthus/roma/lingua/latinum1.htm>

<http://elblogdegriego.blogspot.com.es/2011/10/alfabeto-griego-y-alfabeto-latino.html>

<http://www.caminodelalengua.com/quees.asp>

<https://amarti35.files.wordpress.com/2010/10/tema6-el-llatc3ad-i-les-llengc3bces-romc3a0niques.pdf>

https://ca.wikibooks.org/wiki/EI_l%C3%A8xic_patrimonial_i_la_creaci%C3%B3_de_noves_paraules

<http://es.slideshare.net/SoniCM/palabras-patrimoniales-y-cultismos>

<http://catalasinguerlin.jimdo.com/l%C3%A8xic/eso-4/mots-hereditaris-cultismes-i-manlleus/>

http://www.materialesdelengua.org/WEB/hotpotatoes/origen_lexico/palabracultia_index_quiz.htm

<http://www.cercat.com/lincaweb/htm/historia.html>

<http://es.slideshare.net/begoperza80/origens-i-evoluci-del-catal-5466309>

<http://www.ub.edu/hesperialatina/gramatica/alfabet/1alfaok.html>

http://www.ub.edu/contrataedium/ordit/cultura_escrita/escrip_romana/escrip_romana.htm

<http://paseandohistoria.blogspot.com.es/2010/04/origen-del-castellano.html>

<http://www.caminodelalengua.com/santodomingo.asp>

<http://classicsalaromana.blogspot.com.es/2008/10/el-llat-i-les-seves-etapes.html>

<http://classicsalaromana.blogspot.com.es/2011/10/etapes-del-llati-arcaicdes-dels-origens.html>

http://www.ub.edu/contrataedium/ordit/cultura_escrita/llati/iframes/periodes.htm

<http://www.eumed.net/rev/cccss/03/jmhv4.htm>

<http://almacendeclasicas.blogspot.com.es/2015/08/del-latin-las-lenguas-romances.html>

<http://www.xtec.cat/crp-baixllobregat6/homilies/M03b.htm>

http://www.huffingtonpost.es/2013/09/29/protoindoeuropeo_n_4012787.html

http://clic.xtec.cat/quaderns/biblioteca/ludus_01alfa1_ca/html/section_2

<http://blocs.xtec.cat/pompeu/files/2009/05/la-formacio-del-lexic.pdf>

<http://etimologias.dechile.net/?vocal>

https://ca.wikibooks.org/wiki/Llat%C3%AD/L%27Alfabet_Llat%C3%AD:_Pronunciaci%C3%B3

<https://elbauldelcodigo.files.wordpress.com/2012/09/1-origen-y-desarrollo-de-la-lengua-castellana1.pdf>

<http://www.americanismos.com>

<http://dlc.iec.cat/>

<http://espanol.babycenter.com/a2600010/hablar>

<http://www.cosasdelainfancia.com/biblioteca-lenguaje03.htm>

<http://xtec.cat/~sgiral/labyrinthus/roma/lingua/indoeuropeu.htm>

<http://blocs.xtec.cat/elfildelesclassiques/2012/10/15/una-gran-familia-linguistica-lindo-europeu/comment-page-1/>

<http://cataclascataclas.blogspot.com.es/2014/04/plini-el-vell.html>

<http://foros.monografias.com/showthread.php/46467-Origen-del-Lenguaje>

<https://es.glosbe.com/sc/es/>

http://mylanguages.org/es/rumano_diccionario.php

<http://diccionario.reverso.net/italiano-espanol/>

<http://www.xtec.cat/~aribas4/llengua/historia/historia.htm>

<http://asxlab.blogspot.com.es/2014/08/palabras-trabadas-cl-cr-dr-fl-fr-gl-gr.htm>

<http://bachiller.sabuco.com/latin/ejercicios/derivacion.pdf>

http://www.llati.net/historia_del_llati.asp

http://estimulaciontemprana.fullblog.com.ar/como_lee_el_cerebro_5121189337888.html

<http://www.cookingideas.es/p0r-qu3-nestruo-cebrero-pedue-decsiarfr-etso-20120222.html>

<http://gustavoarielschwartz.org/2013/05/06/cmoo-es-psiolbe-qu3-smaeos-cpceaas-d3-l33r-tdoo-etso/>

https://es.wikipedia.org/wiki/Desarrollo_del_lenguaje

<http://www.xuletas.es/ficha/historia-de-la-llengua-catalana/>

[http://www.fomentofundacion.com/bacff/alumno/departamentos/clasicas/Evoluci%C3%B3n%20fon%C3%A9tica%20\(lat%C3%ADn\).pdf](http://www.fomentofundacion.com/bacff/alumno/departamentos/clasicas/Evoluci%C3%B3n%20fon%C3%A9tica%20(lat%C3%ADn).pdf)

<http://depoetaspiratas.blogspot.com.es/2014/09/la-formacion-del-castellano.html>

<http://es.slideshare.net/sandrariera/evolucin-lengua-espaola>

<http://sociadycultura.com/fenomeno-linguistico.html>

<http://www.buscabiografias.com/biografia/verDetalle/8340/Horacio>

http://www.conselldemallorca.net/?&id_parent=316&id_class=1851&id_section=1852&id_son=1281

http://www.escolacristiana.org/xarsec_projectes/stjordi/stjordi2000/jocs/intro.htm

<http://www.uv.es/~jaquilar/historias/etimol.html>

<http://www.alohacriticon.com/literatura/escritores/ovidio/>

Document Mode de comparativitat

Coneixements propis

11.13 AGRAÏMENTS

M'agradaria mencionar aquelles persones que m'han ajudat en aquest treball i els agraeixo veritablement la seva aportació:

Chelo Peña Díez

Cristina Español Puig

José Luis Alcácer Rojas

Adrià Alcácer Español

Antonio Español Giner

Maria Lluïsa Puig Galofré

Laura Español Puig

Roc Zanuy Español

Héctor Zanuy Porquet

Ona Zanuy Español

Marisa Español Puig

Ainoa Dasca Teruel

Rikke Groth Riising

Kevin Barzola

Nicolai Savin

Adrian Flora Vasile

Aisling Finucane

Jasna Lesnak

Malika Ait Idir

Franceline Hudson

Tots aquells que de manera desinteressada han respost la meva enquesta

